

KULTTUURI NAISVANKIEN YHTEISKUNTAAN INTEGROITUMISEN VÄLINEENÄ

Sirkku Hiltunen
Opinnäytetyö
Humanistinen ammattikorkeakoulu
Kulttuurituotannon koulutusohjelma,
aikuiskoulutus (90 -120 op)
Arvioitavaksi jättämisaika 11/2009

HUMANISTINEN AMMATTIKORKEAKOULU

Kulttuurituotannon aikuiskoulutusohjelma 90-120op

OPINNÄYTETYÖN TIIVISTELMÄ

Työn tekijä(t) Sirkku Hiltunen	
Työn nimi Kulttuuri naisvankien yhteiskuntaan integroitumisen välineenä	
Työn ohjaaja(t) Arto Lindholm, Miia Leinonen	Sivumäärä 66
Tiivistelmä <p>Opinnäytetyöni tarkoitus oli selvittää taide- ja kulttuuriharrastusten mahdollisuuksia naisvankien takaisin yhteiskuntaan integroitumisen välineinä. Tutkimusta varten keräsin aineistoa kolmella eri tavalla, haastatteluin, kysymyslomakkein sekä toiminnallisella osuudella. Toiminnallisen osuuden epäonnistuminen tuotti myös yhden osan tutkimustulostani. Vapautuneiden naisvankien oli ehdottomasti vaikeampi sitoutua päämäärätietoiseen taidetyöpaja toimintaan, opiskeluiden, työnteen sekä arjen vaatimusten ristipaineessa.</p> <p>Olen kerännyt empiiristä aineistoa usealla eri tavalla ja käyttänyt sekä laadullisia että määrällisiä menetelmiä. Teoreettisen taustoituksen perustana olen käyttänyt englannin- ja suomenkielistä alan kirjallisuutta ja tutkimuksia. Toteutin moniulotteisen aineisto- ja menetelmätriangulaation, joka osoittautui hyväksi tavaksi lisätä tutkimuksen luotettavuutta. Teoreettisessa viitekehyksessä käsittelin naisten päihteiden käyttöä, mielenterveysongelmia, itsetunto-ongelmia ja vanhemmuutta. Tarkastelin taiteen soveltavaa käyttöä näiden asioiden ja ongelmien käsittelyssä. Perehdyin myös kulttuurin saavutettavuuteen, kulttuuripoliittiseen etiikkaan sekä kulttuurillisiin oikeuksiin.</p> <p>Tutkimukseni tulokset osoittavat, että naiset kokevat itseilmaisullisen harrastuksen vankila-aikana parantavan heidän mahdollisuuksiaan takaisin yhteiskuntaan integroitumisessa. Taiteen ja kulttuurin eheyttävä ja voimauttava vaikutus tulee konkreettisesti esiin itsetunnon kohoamisena, sekä uskalluksena tarttua arjen hallintaan liittyviin tehtäviin.</p> <p>Ryhmässä toimiminen ulkopuolisen ohjaajan avulla opettaa yhteisöllisyyttä sekä toimii hyvin suuttumuksenhallinnan sekä kritiikin vastaanottokyvyn kehittäjänä.</p>	
Asiasanat kvalitatiivinen tutkimus, kvantitatiivinen tutkimus, naisvangit, kulttuuri, taide	

Humak University of Applied Sciences
Degree Programme Cultural Management

ABSTRACT

Author(s) Sirkku Hiltunen	
Title Culture as an Instrument in integrating woman inmates back to society	
Tutor(s) Arto Lindholm, Miia Leinonen	Number of pages 68
<p>The purpose of my thesis was to research the possibilities of the culture as an instrument in integrating woman inmates back to the society. For the research I collected material in three different ways. I made interviews, delivered question forms to prisons and by functional art part.</p> <p>The fact that the functional part failed, caused me one result of the research. It was much harder to released women inmates to make commitments to long term art workshops than to women who are still inside. Released women are busy with their studies, work and everyday lives requirements.</p> <p>I combined quantitative, qualitative and empirical research methods and got a wide material triangle.</p> <p>In theoretical frame of reference, I processed woman inmates´ substance abuse, mental health problems, low self-esteem problems and the parenthood. I examined the use of applied arts in dealing with these problems and issues.</p> <p>I also oriented to the accessibility of the culture, the ethics of the culture politics and the cultural rights.</p> <p>The results of my research shows, that the interests, like expressive ability, enhance their chances in integrating back to society.</p> <p>The unifying and empowering influence of the arts and the culture becomes concrete by increased self-esteem and by having courage to take control of their own everyday lives.</p> <p>The teamwork with the outside director helps in learning the sense of community and in developing anger management. This also increases absorptive capacity of criticism.</p>	
Keywords quantitative- and qualitative research methods, women inmates, theatre, self-esteem, women's prisons	

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ

ABSTRACT

1. JOHDANTO	6
1.1. Luovuus ihmisessä	
1.2. Vankilat kulttuurin toimintaympäristönä	
1.3. Miten koevapaus eroaa ehdonalaisesta vapaudesta?	
2. TUTKIMUSMENETELMÄT, - AINEISTOT JA PROSESSI	16
2.1. Tutkimusprosessi	
2.2. Vankilavierailut, haastattelujen kulku ja kohteet	
2.3. Opiskelu vankilassa	
2.4. Kaksi vahvaa naista	
2.5. Toiminnallinen osuus	
3. IHMINEN, MORAALI, ELÄMÄ, MENETYS	27
3.1. Vankityypit ja yhteisöt	
3.2. Menetys	
4. KULTTUURIN KYNNET	33
4.1. Tutkimustulos	
5. PUNAHILKKA JA SUSIEN MAAILMA	38
5.1. Muisti on yksi elämän kohtuuttomuuksista	

6. TULOSTEN TARKASTELO JA POHDINTA	48
6.1. Taidetta elämän vuoksi	
6.2. Uudenlainen teatterikokemus	
7. MINULLA ON TOIVE	54
7.1. Suljetuista suljetuin	
LÄHDELUETTELO	64
LIITTEET	66

1. JOHDANTO

Lukion toisella luokalla, psykologian tunnilla, istuskelen mietiskellen niintä näitä, kunnes huomaan opettajan lähestyvän minua. Yritän olla huolettoman näköinen, mutta sisimmässäni kuohuu suuri levottomuus, sillä jotain outoa opettajan käytöksessä on. Hän lähestyy ja paiskaa molemmat kätensä pulpetilleni ja alkaa nojata siihen. Seuraa syvä katsekontakti, joka ei voi tarkoittaa muuta kuin jotain epämiellyttävää. ”Sinä, Sirkku, se olet kiinnostunut ihmisestä”, opettaja sanoo lopulta.

Hämmennyin ja huojennuin, sillä kysymys ei ollutkaan muusta kuin opettajani draamanhakuisuudesta. Hänellä oli tapana herättää oppilaat mitä erilaisimmin tavoin, onnistuen siinä aina. Opettajani lausahdus on kaikunut mielessäni aina lukioajoilta asti. Olen kiinnostunut ihmisestä. Tässä on suurin syy opinnäytetyöni aihevalintaan.

Ihmisyyden ja inhimillisyyden käsitteet ja rajat ovat vaikeita siinä missä muutkin veteen piirretyt viivat. Esimerkiksi naisiin kohdistuva väkivalta voi monissa kulttuureissa olla tavanomaista ja sallittua. Meillä se on rikos, joka on yleisen syyttäjän alainen. Sillä korostetaan rikoksen vakavuutta. Aikaisempi lainsäädäntö määritteli sen asianomistajarikokseksi, jolloin mahdollistettiin rikosilmoitusten peruminen. Se oli omiaan pidentämään parisuhdeväkivaltaprosesseja.

Opinnäytetyöni kohderyhmänä on naisia, jotka ovat kokeneet perheväkivaltaa ja äärimmäisessä tilanteessa joutuneet ottamaan oikeuden omiin käsiinsä järkyttävien seurauksin. Rikosseuraamusviraston tilastojen mukaan naisvangeista 45 % (v.2007) suorittavat vankeusrangaistustaan väkivaltarikoksesta. Prosenteissa on mukana varmasti luonteeltaan raaemmankin väkivaltarikoksen tehneitä naisia. Kaikki kohderyhmäni naiset eivät kuitenkaan ole suorittamassa rangaistustaan väkivaltarikoksen vuoksi, vaan osa heistä on omaisuusrikollisia ja osa huumausainerikollisia.

Korostan kuitenkin perheväkivallasta kärsineiden naisten oman elämänsä haltuunotto-prosessin vaikeutta, sillä siihen liittyy jo ennen rikosta vallinneita itsetuntoon liittyviä ongelmia. Pitkään jatkunut pahoinpitely on jättänyt jälkensä sekä

kehoon että mieleen. Suhde omaan ruumiiseen voi olla voimakkaasti häiriintynyt ja naisten liikkuminen saattaa olla hyvinkin sulkeutunutta ja varovaista. Oman tilanteen peitteleminen ja ympäristön reaktio kaiken tultua ilmi, voi syöstä naisen todelliseen piinaan, sillä monet ihmiset esiintyvät usein pahoinpidellyn naisen elämän asiantuntijoina. Tämä aiheuttaa sen että itsesyytökset ja itsehalveksunta lisääntyvät, vaikka läheiset haluavat vain auttaa. Tästä johtuen tutkimusotteeni haastatteluvaiheissa tuli olla äärimmäisen tilannesensitiivinen ja varovainen.

"Ruumis on sielulle sen synnyintila" (Merleau-Ponty 1993/1964: 54). Koska nainen synnyttää ja kokee uuden elämän kehittymisen omassa ruumiissaan, on side omaan kehoon ymmärrettävästi vahvempi naisilla kuin miehillä. Myös lapsen ensimmäisten elinkuukausien ruoka tulee naisen kehosta. Kun nainen tulee raskaaksi, se usein vaikuttaa myös päihteiden käyttöön vähentävästi, joskaan ei kaikille käy näin, vaan päihteiden käyttö jatkuu raskaudesta huolimatta.

Psykosomaatikoilla ja psyykkisesti häiriintyneillä ruumiinkuvakin on häiriintynyt. (Holm 1995, 64). Ruumiilla tarkoitan lihallista, ympäristölle herkkää, toimivaa ja historiallista eli ajallisesti muuttuvaa kappaletta, jonka varassa olemme olemassa ja joka on osa meitä. Ruumiin kokeminen on kokemista, jossa olemme tietoisia ruumiistamme joko fokaalisesti tai subsidiaarisesti, eli se on päähuomion kohteena tai vain osana kokemusta (vrt. Polanyi 1958: 55-57).

Liikunnan avulla voidaan parantaa heikentynyttä kehontuntemusta, kohentaa itsetuntoa ja stressinsietokykyä, vaikuttaa rauhoittavasti uneen ja auttaa sopeutumaan sosiaalisesti. Liikunta vähentää yleensä myös lääkityksen tarvetta, alkoholinkäyttöä sekä psykosomaattisia oireita (Holm 1995, 64).

Eräs tutkimukseni peruslähtökohdista sisältyy oikeusministeri Tuija Braxin Naisvankiseminaarissa 27.10.2008 esittämään lausuntoon, "Naisvangit ovat olleet vankiloissa pieni ryhmä, joka on jäänyt aivan liian vähälle huomiolle siitakin huolimatta, että naisilla on merkittäviä erityistarpeita." Hän jatkaa: "Vankiloissa tulee järjestää riittävästi palveluita ja tukitoimenpiteitä, joista väkivaltaa kokeneet naisvangit voivat hyötyä, esimerkiksi voivat saada terapeutista keskusteluapua, lisätä elämänhallintaansa ja saada itseluottamusta. Naisvangeista on ollut saa-

tavissa erittäin vähän tietoa, minkä vuoksi viime vuosina valmistuneet tutkimukset ovat olleet erittäin arvokkaita.”

Opinnäytetyöni myös kartoittaa naisvankien mahdollisuuksia ja mielenkiintoa taide- ja kulttuuriharrastuksia kohtaan. Prosessin myötä tutustuin vankilamaailmaan ja sen pelinsääntöihin. Selvitin minkä tyyppiset naisvangit voisivat olla kiinnostuneita kulttuuriharrastuksista ja mitä hyötyä niistä heille voisi olla. Opinnäytetyöni alkuidea ja fokus oli kuitenkin toiminnallisen kulttuurityön merkityksen vaiheittaisessa tarkastelemisessa yhteiskuntaan integroitumisen näkökulmasta. Integroitumisen välineiksi olen kirjallisuuden teoreettisten pohdintojen perusteella havainnoinut itsetunnon, - luottamuksen, - tuntemuksen, voimaantumisen, vastuuntuntoisuuden sekä turvallisuudentunteen tärkeyttä sekä haastatteluissani että toiminnallisen osuuden suunnittelussa. Oman hyvinvoinnin nimissä myös normaalius ja naiseus ovat huomion arvoisia seikkoja. Nämä ovat kuitenkin listan vaikeimpia uudelleen omaksua.

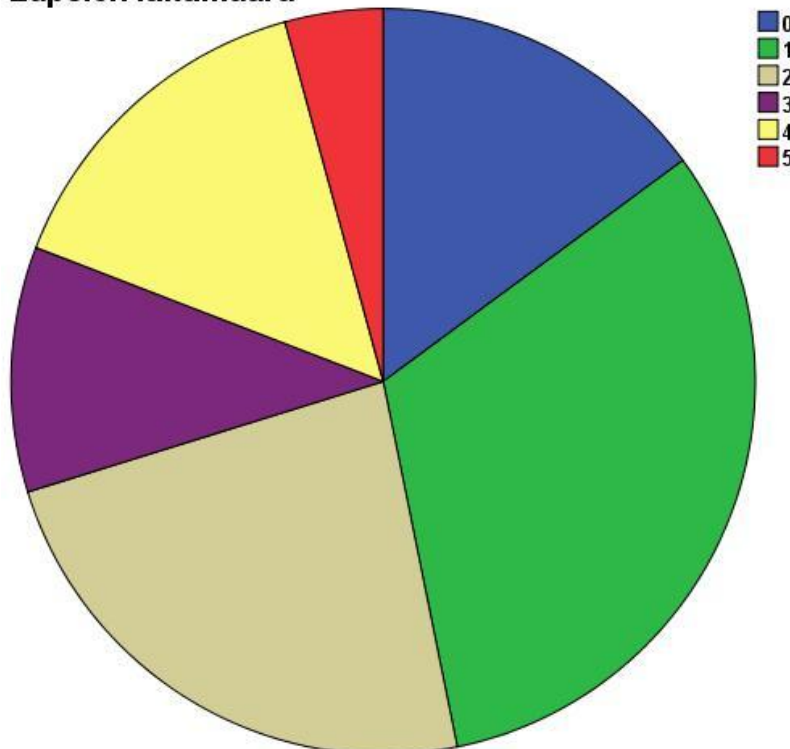
Euroopan parlamentin päätöslauselmassa (13.3.2008), kohdassa 40, vankilassa olevien naisten erityistilanteesta ja vaikutuksesta yhteiskunnalliseen - ja perhe-elämään muistuttaa, että vankien henkisen tasapainon säilyttämisen ja sosiaalisen sopeutumisen mahdollisuuksien parantamisen vuoksi on tärkeää, että heillä on säännöllisesti mahdollisuus virkistystoimintaan sekä mahdollisuus taide- ja kulttuurikoulutukseen. (Euroopan parlamentti_2008.) Vankien ja vankiloiden henkilökuntien kanssa tekemiäni haastattelujen perusteella päätöslauselman kohdan merkitys selkeytyy, koska suurimmalla osalla naisvangeista on lapsia ja heidän hyvinvointinsa nousee vankeusaikana ykkösprioriteetiksi.

Lähdin tutkimusmatkalle, jonka jälkeen en enää voinut palata takaisin ja katsella elämää samasta pisteestä kuin aiemmin. Opin paljon ja jokainen askel vei minua lähemmäs aivan uudenlaista ajattelutapaa. Elämäni tähänastiset itsestäänselvytykset ovat nyt elämänarvoasteikollani kärkipäässä. Katselen kulttuurialaa näkökulmasta, jonka olemassaolosta ehkä aavistelin jotain, vaan en osannut nähdä sen merkitystä koko kirjossaan. Ihminen on loputtoman mielenkiintoinen, monenlaisten tutkimusten innoittaja. Tässä mielessä tulisi elut ja kulttuurielämän uusien latujen avaajat tulisi huomata ja heidän työllensä tulisi antaa tila materiaaliin arvoihin yhä enemmän nojaavassa yhteiskunnassamme. Taide ja kult-

tuuri tulisi olla saavutettavissa kaikilla sektoreilla, myös vankiloissa. Peruslähtökohtana tutkimukselleni voidaan siis pitää myös kulttuuripalvelujen suuntautuneisuutta pääasiallisesti valtaväestöön. Erityisryhmien tarpeita ei tavallisesti ole huomioitu. YK:n ihmisoikeuksien yleismaailmallisen julistuksen mukaan jokaisella on oikeus vapaasti osallistua yhteiskunnan sivistyselämään ja nauttia taiteista. Samat asiat on kirjattu myös Suomessa useasti, muun muassa Reilu kulttuuri-ehdotuksessa (Koivunen – Marsio 2006) ja opetusministeriön laatimassa taiteen ja kulttuurin saavutettavuus – toimenpideohjelmassa (OPM, 2006).

Rikosseuraamusviraston vuonna 2007 tehdyn terveystutkimuksen mukaan Naisvangit ovat huomattavasti sairaampia kuin 20 vuotta sitten ja naisista 65 % on huumeriippuvaisia (Rikosseuraamusvirasto, 2007). Henkisen tasapainon löytäminen ja sen ylläpitäminen on ensiarvoisen tärkeää, jotta lapsien takaisin-saantimahdollisuudet olisivat todennäköisemmät. Lasten olemassaolo on naisten suurin motivaatio päästä vapauteen ja pysyä siellä. Äidinvaistot ja huolehtimisen tarve kasvaa ja voimistuu, kun oma pää ja tilanteen vakavuus selviävät.

Lapsien lukumäärä

Kuvio 1. Naisvankien lasten lukumäärä.

Jokainen voi sairastua tai joutua kokemaan traumaattisia asioita. Toiset kykenevät selviytymään omin avuin ja löytämään keinoja kanavoida ja käsitellä kokeamaansa esimerkiksi taiteen avulla Taiteellisen tuottamiskyvyn voidaan nähdä johtuvan joko hyvin kehittyneen itseluottamuksen ja mielikuvituksen pohjalta tai sitten sen vajeen korjaamispyrkimyksinä ja -tarpeina. Molemmilla on yhteistä taiteellisen itseilmaisun käyttö terveyden edistämiseksi tai siitä nauttimiseksi. (Valkonen 2000, 21.)

Olisiko kulttuurillisten toimintojen järjestäminen vankilassa edes mahdollista? Kuinka esimerkiksi eristyksessä oleva vanki voisi osallistua? Viitaten lukemaani materiaaliin ja omiin oletuksiini, vankilat yleensä voisivat olla varsin otollisia – joskin haasteellisia - paikkoja kulttuurillisten toimintojen järjestämiseen, mikäli kulttuurin merkitystä vangeille vankilaoloissa, ehdonalaisessa tai koevapaudessa voidaan todentaa. Selvittääkseni tätä, tein pitkän ja monipolvisen tutkimusprosessin vankila- ja kulttuurimaailmassa. Tutkimukseni aineiston keräsin mielikyselyllä sekä haastatteluilla, joita opinnäytetyötäni varten tein Turun vankilassa, Hämeenlinnan vankilassa sekä Vanajan vankilassa. Kyseiset vankilat valitsin, koska näiden vankiloiden naispaikat ovat kaikki jaettu erilaisin periaattein.

1.1. Luovuus ihmisessä

Luovalla toiminnalla ei ole ennalta asetettuja rajoja tai tietoista tulosta ja se on avointa ja kontrolloimatonta. Motivaatio on olennainen luovuuteen vaikuttava tekijä ja sen esteenä on epäonnistumisen pelko. Draamassa korostuu ihmisen velvollisuus olla oma itsensä. Jokainen elämä on oma todellisuutensa, ei ole yhtä ainoa oikeaa eikä pidä hävetä sitä mitä on. (Novitsky, 1989, 14). Taiteen soveltava käyttö eheytyksen, yhteisöllisyyden, voimaantumisen (OPM, 2008) takaisin yhteiskuntaan integroitumisen ja tervehtymisen välineenä on huomion arvoinen asia, joka tulee asettaa saavutettavaksi kaikille ja erityisesti tutkimukseni kohderyhmälle, naisvangeille.

Luovien menetelmien käyttö soveltuu hyvin tavallisten psyykkisten häiriöiden, kuten masennuksen, ahdistushäiriöiden ja syömishäiriöiden hoitoon – ja luo

uusia mahdollisuuksia esimerkiksi verbaalisen ilmaisun rajoitteista kärsiville, kognitiivisesti rajoittuneille, tunne-elämältään lamaantuneille ja niille, joiden traumaattiset mielikuvat ovat kielellisen muistin ulottumattomissa (Aalto S, 2007,174). Esimerkiksi tanssi, jossa kaikki taiteet yhtyvät, on suuri tutkimusmatka itseen, kehon tilaan ja siihen mitä keho merkitsee. Liikkeen kautta toimija ilmaisee tunteensa. Lähtökohtana on esittäjän inhimillinen tunne, mutta ilmaisu ja tunteen saama muoto ovat tanssin elementtien läpikäymät ja siten myös niiden määräämät. (Kitti 1999, 193, 195)

Kuvien maalaaminen tai saven muovaaminen voi auttaa mielenterveydeltään järkkynyttä henkilöä konkretisoimaan värejä ja muotoja käyttäen omia tuskallisia tunteitaan tai mielikuviaan käsiteltävämpään muotoon, jolloin niiden näkyväksi tekeminen helpottaa niistä keskustelua. Terapiaprosessin tarkoituksena on pre-verbaalisen, traumaattisen ja muun tiedostamattoman aineksen integroiminen tietoisuuteen esimerkiksi sublimaation ja symbolisaation avulla. Luova ilmaisu vahvistaa autonomisia selviytymiskeinoja ja sillä on havaittu olevan suotuisia neurofysiologisia vaikutuksia (Aalto, 200.173 -178).

Luovuus voi ilmetä sosiaalisina taitoina, uutta luovana ajatteluna, taiteellisenä lahjakkuutena tai selviytymisenä erilaisissa elämän tilanteissa, jolloin se esiintyy kokeilemisena, tutkimisena ja mielikuvituksena. (Keränen ym. 2001, 105)

Ancelin – Schutzenbergerin (1975) mielestä spontaanisuus tarkoittaa parasta mahdollista sopeutumista uuteen vaikeaan tilanteeseen. Kun spontaanisuus lisääntyy, ahdistus vähenee. Draaman tehtävä on poistaa esteitä spontaanisuuden ja luovuuden tieltä. (Novitsky 1989,12)

1.2. Vankilat kulttuurin toimintaympäristönä

Haastattelututkimusta varten, joka koski vankiloiden henkilökuntaa, jouduin hakemaan tutkimusluvan Rikosseuraamusvirastolta. Myöhemmin ajankohtaiseksi tullutta vankien henkilökohtaisia teemahaastatteluja varten jouduin tekemään vielä täydentävän tutkimuslupahakemuksen. Molemmat luvat sain. Kaksi ensimmäistä kohdettani olivat suljettuja vankiloita (kivitaloja vankien omalla kielellä), ja viimeinen on avovankila.

Kulttuurillisten ryhmätoimintojen järjestäminen jokaiseen vankilaan ja jokaiselle vangille ei ole mahdollista eikä edes toivottavaa. Eri asteisista rikoksista vankilassa olevat henkilöt saattavat, tilanteen niin vaatiessa, olla esimerkiksi eristyksissä ja luonnollisesti silloin ryhmässä toimiminen ei tule kysymykseen. Pelkääjävangit, tutkintavankeudessa olevat ja erityisen vaaralliset vangit elävät yleensä muista eristettyinä. Kaikki kulttuuri/taidetoiminta ei kuitenkaan eristyksessä ole poissuljettua. Turun vankilan kirjastonhoitaja Anja Korpelan mukaan eristyksessä saattaa olla hyvinkin taiteellinen persoona, joka elää vahvasti, tuntee vahvasti ja on sitä kautta joutunut elämässään umpikujaan. Taiteellinen sielu, suljetulla osastolla tai eristyksessä vankilan uumenissa, on joskus synnyttänyt upeita taideteoksia.

Kuva: Turun uusi vankila Saramäessä.

Turun vankilan asiakaskunta koostuu enimmäkseen miesvangeista, mutta siellä on 38 -paikkainen naisten osasto. Turun vankilassa yhteensä käytössä olevia vankipaikkoja on n. 350. Naisvankeja osastolla oli vierailuni ajankohtana 22 naista ja miesten osastolla 330 miestä suorittamassa rangaistustaan. Tilan ahtaus on siis jo huomattu. Turun vankila on monipuolinen sekä toiminnaltaan että vankiprofiililtaan. Vankila on muuttanut Kakolanmäeltä uusiin tiloihin Saramäkeen Turun liepeille ja aloittanut toimintansa siellä vuonna 2007. Sinne sijoitetaan ensikertalaisia, sakkovankeja ja elinkautisvankeja ja usein vangit, sakkovankeja lukuun ottamatta, ovat vaarallisia. Turun vankila on viimeisintä turvatasoa edustava ja sen yhteydessä on psykiatrinen vankisairaala. Turun vankilan alueella on 800 metriä maanalaisia käytäviä, joiden suunnitte-

lussa on pitänyt ottaa huomioon logistiikka, siis vankien siirtelyyn liittyvät asiat. Jokaisen tunnelin kulkusuunnan täytyy olla yksisuuntainen, jotta vaaratilanteita ei syntyisi. Yleensä vankeja kuljettaa vain yksi vartija, jolla on turvanaan vain valvontakamerat ja elektroninen hälytin. Vartioiden määrän ja vankien liikutteluun kuluvan ajan vaatimukset ja turvallisuuskysymykset aiheuttavat päänvaivaa. Henkilökunnan mielestä huolestuttava asia vankilassa onkin, että virkoja ollaan vähentämässä eikä se suoranaisesti lisää turvallisuutta. Perinteistä vartiointityötä, vankien liikuttelun lisäksi, pitää tehdä myös koko ajan. Vaikka vankila muuten onkin turvallinen, tarvitaan työntekijöitä tekemään arkiset rutiinityöt silti.

Kuva: Hämeenlinnan vankila.

Hämeenlinnan vankilan yhteydessä toimii hallinnoltaan itsenäisenä Vankeinhoitolaitoksen terveydenhuoltoyksikön vankisairaala. Hämeenlinnan vankila on Etelä-Suomen aluevankilaan kuuluva suljettu vankila. Siellä on osastot mies- ja naisvangeille sekä valtakunnallinen äiti-lapsiosasto sekä tutkintavankiosasto naisille. Hämeenlinnan vankilassa on 116 naisvankipaikkaa ja 58 miespaikkaa vaikka alunperin vankila suunniteltiin vain naisten käyttöön. Se on avattu vuon-

na 1972. Naisvankien määrä kuitenkin tuohon aikaan väheni, joten sinne sijoitettiin myös miesvankeja. Alkuvuodesta tehdyn Rikosseuraamusviraston tilaston mukaan Hämeenlinnan vankilassa on rangaistustaan suorittavia miesvankeja 62 henkilöä. Naisvankeja siellä on 86 henkilöä. Tiloja voidaan siis järjestää tarpeen mukaan, mikäli kaikki naispaikat eivät ole täynnä. Sama pätee muissakin vankiloissa jos eri sukupuolten paikkatarvetta esiintyy.

Vanajan vankilan Vanajan osasto poikkeaa edellä mainitsemistani siten että se on avovankila, jossa on ainoastaan naisia ja paikkoja on 55. Paikkoihin sisältyy äiti-lapsi-osaston 4 paikkaa. Lapsi voi olla äidin mukana vankilassa aina kolmanteen ikävuoteensa asti, jonka jälkeen hänet sijoitetaan joko sijaiskotiin tai lastenkotiin. Tämä sen vuoksi, että neljännen ikävuoden alkaessa lapselle voi jäädä muistijälkiä. Näin pyritään ennaltaehkäisemään mahdolliset muistikuvien perustuvat olosuhteet ja käyttäytymismallit.

Vanajan osasto on päihteetön, jonka toiminta tähtää siviiliin valmentautumiseen. Vanajalle voi hakea joko suorittamaan loppurangaistuksensa tai sen kokonaan, mikäli sitoutuu päihteettömyyteen. Hyvä käytös ja työkyky lisäävät mahdollisuuksia päästä Vanajalle. Rikoksen laatu ei ratkaise. Elinkautista siellä ei kuitenkaan voi kokonaisuudessaan suorittaa, vaan pituudeltaan n. 3 vuotta kestävät rangaistukset tai niiden loppuosat ovat mahdollisia. Vanajan vankilaan pääsystä päättävät vankilan henkilökunta ja viimekädessä vankilan johtaja.

Rangaistustaan Vanajalla on suorittamassa 50 naisvankia ja lisäksi 7 henkilöä on valvotussa koevapaudessa. Vankilasta käsin vangit voivat käydä opiskele-massa tai työssä vankilan ulkopuolella. Vanajan avovankilan johtaja Kaisa Tammi – Moilasen mukaan naiset muodostavat vankiloissa pienen vähemmistön, jonka erityistarpeet helposti unohtuvat miesvaltaisen asiakaskunnan tarpeiden alle. Vankiloiden toiminnot on pääsääntöisesti suunniteltu miesvankeja silmälläpitäen. Osastonjohtaja toteaa myös, että naisvangeilla on kuitenkin monin tavoin vaikeampaa kuin miesvangeilla, johtuen yhteiskunnassamme vallitsevista asenteista ja sukupuolirooleista. Vankeus on hänen mukaansa suurimmalle osalle naisvangeista kriisi, jota sävyttävät erityisesti häpeän tunteet. (Tammi – Moilanen 2002, 187). Väkivaltarikoksesta tuomituksi tuleminen

voi olla naiselle koko elämän särkevä katastrofi (Granfelt 2004, 13) ja n.45 % naisvangeista on tuomittu henkirikoksesta tai sen yrityksestä.

1.3. Koevapaus

Vangin yhteiskuntaan sijoittumisen edistämiseksi hänet voidaan sijoittaa vankilan ulkopuolelle teknisin välinein tai muulla tavoin erityisesti valvottuun koevapauteen enintään kuusi kuukautta ennen ehdonalaista vapauttamista.

Valvotun koevapauden edellytyksenä on, että vanki on käyttäytynyt koko rangaistusajansa hyvin ja että hän sitoutuu olemaan käyttämättä päihteitä, päiheteettömyyden valvontaan ja noudattamaan yhteydenpitovelvollisuutta. Koevapauden ehtojen noudattamista voidaan soveltuvin tavoin valvoa ja vanki suostuu siihen, että vankeinhoitoviranomaiset ovat tarpeellisessa määrin yhteydessä viranomaisiin, yksityisiin yhteisöihin ja henkilöihin koevapauden edellytysten selvittämistä tai ehtojen noudattamista koskevissa asioissa. Koevapaus rinnastuu rangaistuslaitosaikaan, joten se voi alkaa aikaisintaan silloin kun tuomiota on jäljellä kuusi kuukautta. Koevapaudesta vastaa vankila.

Ehdonalaisen vapauden koeaika

Kun tuomittu päästetään ehdonlaiseen vapauteen, alkaa koeaika, joka on vapauttamishetkellä jäljellä olevan jäännösrangaistuksen pituinen. Koeajan pituus on kuitenkin enintään kolme vuotta. Elinkautiseen vankeuteen tuomitun ehdonalaisen vapauden koeaika ja jäännösrangaistus ovat kolme vuotta.

2. TUTKIMUSMENETELMÄT, - AINEISTOT JA PROSESSI

Opinnäytetyöni alussa suunnittelin aineiston keruun tapahtuvaksi kyselylomakkein, haastatteluin ja järjestämällä kulttuuritoimintaa vapautuneille naisvangeille. Esihaastattelut käynnistin heti alkuvaiheessa ja kolme kuudesta vapautuneesta naisvangista ehti mukaan. He olivat taidepajojen kohderyhmää ja täten luonnollisesti valikoituneet haastateltavien joukkoon.

Kysymyslomakkeet jaettiin kaikkiin mainitsemiini vankiloihin, joissa naisvangit suorittavat rangaistustaan. Lisäksi kävin katsomassa teatteriesityksen Punahilkka ja susien maailma, joka oli pilottihanke kulttuuripainotteisessa vankeinhoivossa. Näytelmän esittivät Vanajan vankilan Vanajan osaston kahdeksan naisvankia Hämeenlinnan kaupunginteatterin vanhalla päänäyttämöllä toukokuussa 2009. Syvähaastattelin teatteriesityksen näyttelijät sekä tuotantoportaan. Kyseinen hanke herätti runsaasti huomiota mediassa. Haastattelin myös vankiloiden henkilökuntaa.

Tutkimukseni sisältää suunnitelman liittyen vapautuneiden naisvankien kanssa tehtävään taidetyöpajasarjaan. Niiden sisältöä suunnittelin Tampereen kaupungin kulttuuripalvelujen kanssa, josta sain myös arvokasta apua pajojen toteuttamiseksi. Työpajojen sisältö koostui keho-orientaatiosta, voimauttavasta valokuvauksesta, käsikirjoituspajasta, harjoitusperiodista sekä performanssista.

Tässä yhteydessä syvähaastattelin jo vapautuneita naisvankeja. Tein yhteistyötä Kriss Tampere yhdistyksen kanssa. Yhdistys toimii vapautuneiden vankien tukielimenä Tampereen lisäksi Hämeenlinnassa, Turussa, Uudessa kaupungissa, Loviisassa, Espoossa, Joensuussa, Kotkassa ja Jyväskylässä.

Mitä enemmän vankien elämään ja vankilamaailmaan tutustuin, tutkimukseni tavoitteet saivat yhä syvemmän merkityksen omassa arvomaailmassani. Toivon että osaan välittää ne asiat myös tutkimukseni lukijalle ja ehkä omalta osaltani hiukan valaista käsityksiä ihmisenä olemisen ja elämisen vaikeudesta. Vankilassa istuu hyvin monenlaisia rikoksen tekijöitä ja joissain tapauksissa herää

kysymys onko henkilön varsinainen rangaistus sittenkin kärsitty jo siviilissä. Rangaistustaan suorittamassa on aina jonkun vaimo, äiti, tytär, sisko tai vaikkapa työtoveri. Henkilö on, suoraan tai välillisesti, joutunut ristiriitatilanteeseen, joka taas on johtanut tilanteiden ratkeamiseen huonosti tai erittäin huonosti. Syy-seuraussuhteita en voi tarkemmin lähteä ruotimaan, vaan sen tehkööt eri alojen ammattilaiset.

Tutkimukseni tavoitteena on yhteiskunnassa piilevien kulttuurillisten kipupisteiden tarkastelu, niihin perehtyminen ja uusien ratkaisumallien etsiminen. Vastauksen löytyminen ja uusien toimintamallien kehittäminen hahmottunee tutkimusmatkani myötä, sillä etenen pala palalta ja siirto kerrallaan. Kulkemani kuitenkin reitti elää ja vaihtaa suuntaa. Tutkimus samasta aiheesta myöhemmin voisi antaa lisävastauksia myös tämän tutkimuksen kysymyksiin.

Tutkimustulokset esitän niin, etteivät yksittäiset henkilöt ole tunnistettavissa.

Vieraillemiini vankiloihin (Vanajan, Hämeenlinnan ja Turun vankilat) jaoin yhteensä 110 lomaketta. Lomakkeessa kysymykset koskivat vankien omaa harrastuneisuutta, mielenkiintoa jonkun harrastuksen aloittamiseksi, sekä miten he voisivat kulttuuritoiminnoista itse hyötyä, vai voisivatko. Lomakkeen tein ensin Webpropol - ohjelmalla, mutta sitten se täytyi muuttaa paperilomakkeeksi ja jakaa vankiloissa, sillä nettiin pääsy suljetussa vankilassa on mahdotonta. Yhteistyö vankiloiden kanssa toimi hyvin ja he postittivat täytetyt lomakkeet minulle. Vastauksia sain 67 kappaletta. Kysymyslomakkeen oheistan liitteeksi työhöni.

2.1. Tutkimusprosessi

Tähän kaavioon keräsin tutkimusprosessini eri vaiheet tiiviiksi paketiksi. Aineistoni on sen verran laaja että kaavion muodostaminen selventää tutkimusprosessia ja sen ymmärrettävyyttä. Jotta tietojenkäsittelystä sain mahdollisimman luotettavan ja oikean tuloksen, lähetin kirjoittamani aineiston tarkastettavaksi asianomaisille kommenttipyyntöin. Korjasin tekstiäni kommenttien pohjalta, jolloin sain työhöni korkeimman mahdollisen luotettavuusasteen.

Kysymyslomakkeiden kvantitatiivista osuutta lukuun ottamatta, kvalitatiivisen aineistoni analyysit ohjautuivat joko tutkimusaineiston tai tapahtumien mukaisesti. Tässä viitataan erityisesti aloittamaani Kulttuurin kynnet - toiminnalliseen osuuteen, jonka aikana pidin päiväkirjaa havaintojeni tukena.

Taulukko 1. Tutkimusprosessini tiivispakettina.

Aineistonkeruumenetelmä	Aineisto ja määrä	Analyysi
Kyselylomake, määrällinen aineisto	67/110	SPSS
Työntekijöiden haastattelut - johtajat - varajohtajat - vankilapastorit /kirjastonhoitaja - vartijat	17kpl/minidisc-äänitteet litteroitu pääkohdittain	teema/avoin haastattelu Analyysi ohjautui tutkimus- aineiston mukaisesti
Vankien haastattelut - 3 kpl vapautuneet - 8 kpl vankilassa olevat = Punahilkka ja susien maailma- näytelmän näyttelijät	11kpl/minidisc-äänitteet litteroitu pääkohdittain	Teema/avoin haastattelu Analyysi ohjautui tutkimus- aineiston mukaisesti
Kulttuurin kynnet - toiminnallinen projekti	Laadullinen aineisto Päiväkirjat, havainnot	Analyysi ohjautui tapahtu- mien mukaisesti

Vapautuneiden naisvankien esihaastattelut sujuivat hyvin. Haastattelin naisia Tampereen Vanhan kirjastotalon Mäkelän kabinetissa. Olosuhteet olivat rauhalliset, joskin paikkana vanhan ajan uusklassismia edustava ympäristö tuntui aluksi turhan juhlalliselta. Kaikki naiset antoivat luvan äänittää haastattelut mini – disc - levyille, luvattuani käytön jälkeen hävittää materiaalin huolellisesti. Jo-kaista naista haastattelin 45 - 60 minuuttia, riippuen siitä, kuinka nopeasti keski-näinen kommunikaatiomme lähti toimimaan. Oli tärkeää että naiset halusivat itse kertoa vankilassaoloajastaan ja sen jättämistä tuntemuksista omaa itseä tarkasteltaessa.

Lämmittelimme ja avauduimme siten, että naiset saivat kertoa itse taustastaan sen minkä halusivat ja katsoivat olevan aiheellista tutkimuksen etenemiselle. Liian uteliaaksi ei tilanteessa sovi ruveta, vaan pitkäjänteisesti edetä pala kerral-

laan. En myöskään katsonut tarpeelliseksi tietää naisten rikosten laatua. Kuten vankinäyttelijöiden myös vapautuneiden naisvankien haastatteluista muodostui syvähaastatteluja.

Varasin tilannetta varten kuitenkin seuraavanlaisen kysymysrungon:

1. Missä vankilassa suoritit rangaistuksesi?
2. Milloin vapauduit?
3. Jäikö vankila-ajastasi mieleen mukavia asioita?
4. Entä epä mukavia?
5. Minkälaisiin toimintoihin otit osaa vankilan arjessa?
6. Harrastusmahdollisuuksia?

Vapautumisen jälkeisestä ajasta:

1. Naiseus/itseluottamus?
2. pärjääminen yhteiskunnassa?

Onko sinulla tukiverkostoja?

3. Työ-/opiskelutilanne?
4. Toiveita niistä?

Lopuksi vapaalla assosiaatiolla sanoista:

normaalius, vastuullisuus, sitoutuminen, itseluottamus, naiseus ja turvallisuus. Katsoin, että nämä ovat sellaisia seikkoja, jotka erityisesti naisille ovat tasapainoisen elämän rakennusaineita. Havaitsin, että naiset reagoivat assosiointiin hyvin mieteliäästi, eivätkä joihinkin sanoihin osanneet sanoa yhtään mitään.

2.2. Vankilavierailut, haastattelujen kulku ja kohteet

Seuraavat haastattelut tein Turun vankilassa. Tunsin että vankilan kirjasto olisi oikea paikka henkilökunnan haastattelujen toteuttamiselle. Turun vankilakirjasto on nideluvultaan Suomen suurin ja siellä työskentelee kaksi työntekijää, Anja Korpela ja Sirkka-Liisa Laaksonen, joita haastattelin. Lisäksi haastattelin vankilan musiikkiterapeutin ja pastorin, joka on sama henkilö, Esa-Pekka Kanninen. Haastattelussani en käyttänyt varsinaista kysymyskaavaa vaan haastattelu oli avointa ja keskustelevaa, välillä tiettyihin asioihin pureutumista, kuten kulttuurin keinot vankeinhoidossa, tarvittaisiinko lisää mahdollisuuksia ja onko erityisesti naisille, joita vankilassa on pieni vähemmistö, suunnattu mitään kulttuuritoimin-

toja.

Kävin tutustumassa musiikin saloihin musiikkihuoneessa ja opin bassokuvion kappaleeseen Born to be Wild. Kaarlo Uusitalon kuvionuotit saavat ummikonkin oppimaan. Valvomossa kävin haastattelemassa kahta vartijaa. Nämä haastattelut keskittyivät lähinnä vankiprofiiliin ja vankilan turvallisuusasteen määrittelemiseen. Vartijat olivat hyvin realistisia ja heidän puheensa perustui monen vuoden kokemukseen suljetun vankilan arkipäivästä. Heidän mielipiteensä pahamaineisten vankien kulttuurisuuntautumisista oli varsin yksiselitteinen. Sellaiset henkilöt eivät ole kiinnostuneita sen enempää teatterin kuntouttavasta voimasta kuin lukemisen tuottamasta mielihyvästä. Yleistys lienee tämäkin, mutta vartijoiden omasta kokemuksesta lähtevä.

Seuraava kohteeni oli Hämeenlinnan vankila. Siellä haastattelin kaksi vankilan apulaisjohtajaa, opinto-ohjaajan ja ohjaajan, jonka toimialueena on toiminnallinen kuntoutus ja vapaa-ajan toimintojen organisointi sekä vankilapastorin. Vankilapastori Tuomo Kinnunen kertoi tarinan taistelustaan saada kirkon seinälle taidetta. Kysymyksessä on taiteilija Annukka Laineen triptyykin tuhlajapojasta. Taulu sopii aiheeltaan kirkon seinälle mainiosti ja sen sinne saamiseksi, sai pastori todella tehdä työtä perustellessaan rahoittajille taulun tarvetta ja sen myötä taiteen merkitystä ihmisen henkiseen hyvinvointiin. Taulu on todella kaunis ja sisustuksellisesti merkittävä osa kirkkoa, sillä 1970-luvun arkkitehtuuri ei tänään enää näytä kovin kutsuvalta, edes kirkossa. Vankilassa on pitkiä käytäviäkin, joiden seinät voisi täyttää maalauksilla, vai voiko? Vankilassa ollaan todettu taulujen olevan riskitekijä, sillä niiden taakse voidaan piilottaa huumeita tai vankien keskinäisiä tiedonantoja, joten käytävät pysyvät karuina.

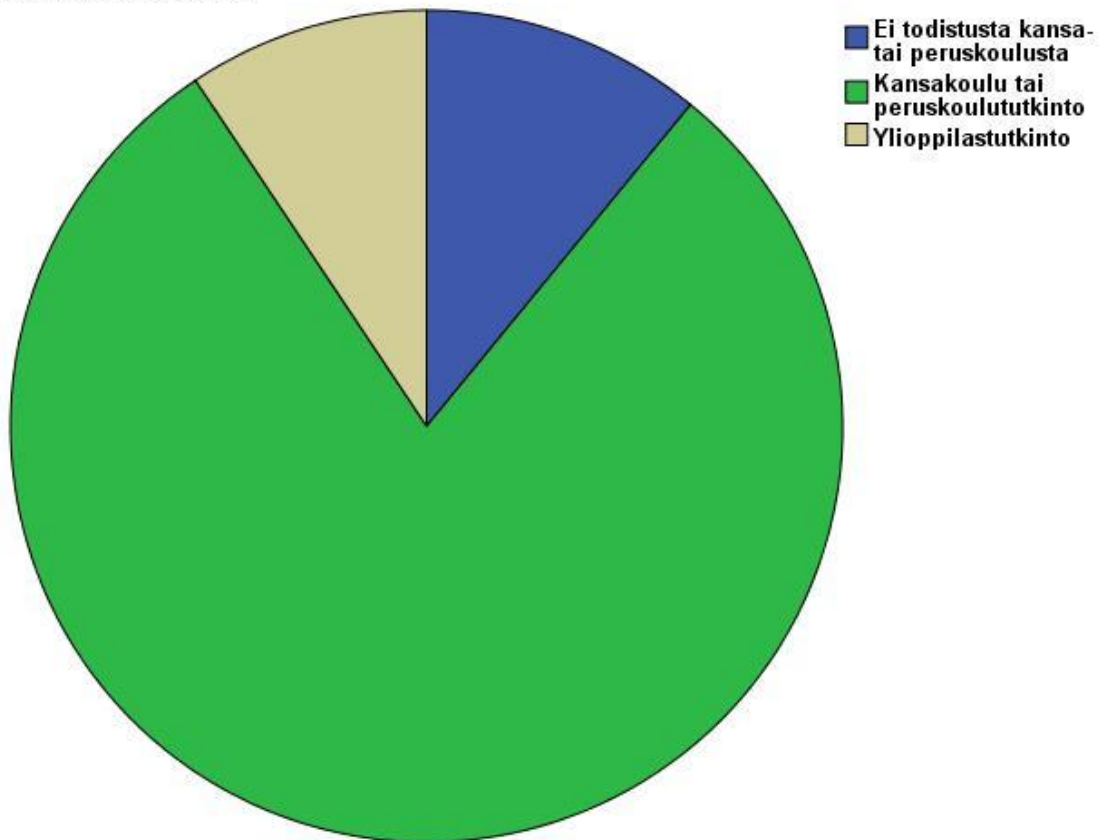
Haastattelut Hämeenlinnassa sujuivat erittäin hyvin, sillä kaikille haastateltavilleni oli informoitu tulostani ajoissa. Myös siellä haastattelut olivat keskustelunomaisia, ja sisällöltään paljon Turun vankilahaastattelujen kaltaisia. Arvokkaaksi lisäksi sain opinto-ohjaajan kertomukset vankien opiskelumotivaatiosta sekä opiskelumahdollisuuksista. Vapaa-ajan toimintaohjaaja puolestaan kertoi, minkälaista harrastustoimintaa Hämeenlinnan vankilassa on. Haastattelut tapahtuivat asiallisesti viranomaisten omissa työhuoneissa.

2.3. Opiskelu vankilassa

Hämeenlinnan vankilan opinto-ohjaaja Merja Toivonen kertoo opiskelumahdollisuuksista vankilassa. Todelliset opiskeluvalmiudet monella vangilla on heikot, sillä päihteiden käyttö on aloitettu jo hyvin nuorena. Vankeja on vaikea saada sitoutumaan pitkäjänteiseen opiskeluun keskittymisvaikeuksien vuoksi. Tästä syystä opiskelutavoitteet tulee pilkkoa pienempiin osiin. Suurimmalla osalla vangeista on kuitenkin peruskoulun päättötodistus.

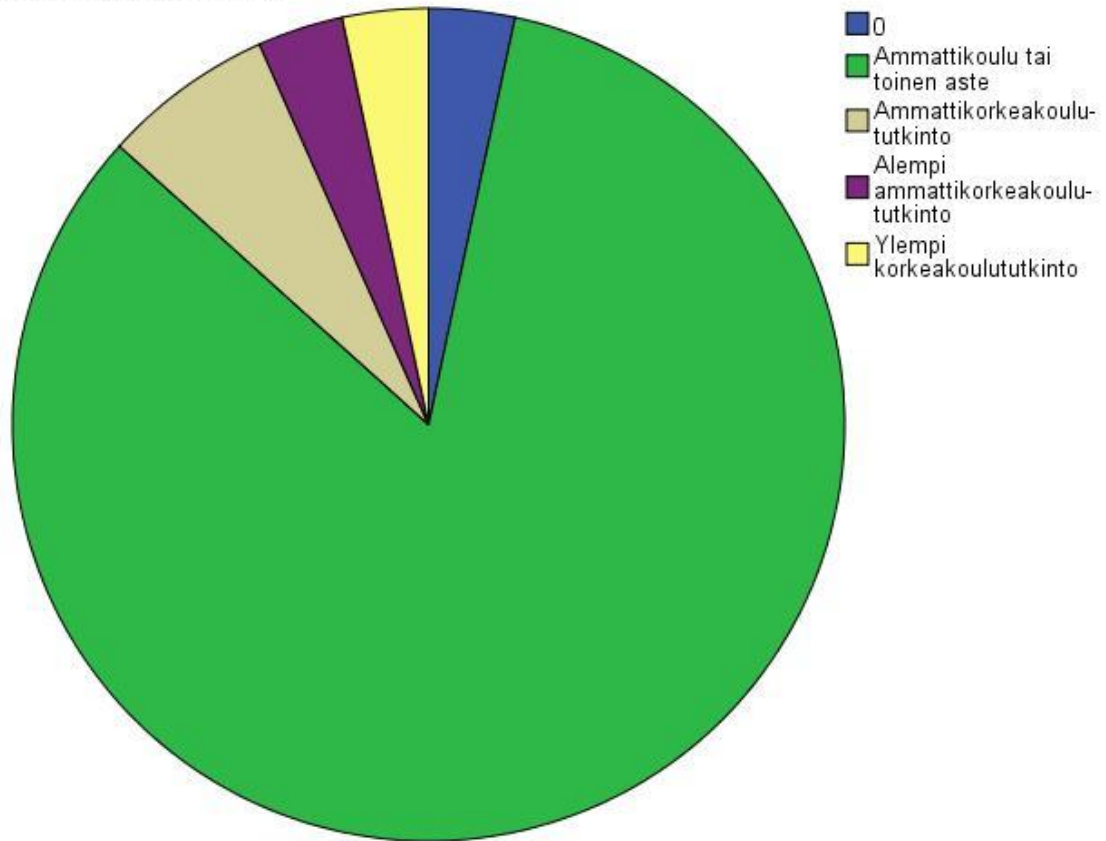
Selliopiskelua, joka voi tapahtua esimerkiksi kirjeitse, tarjoaa Oriveden kansanvalistusseuran etäopisto. Sieltä toimitetaan myös opiskelumateriaaleja vankilaan. Itsenäisesti lukiota suorittavia ylioppilaita Merja Toivosen mukaan Hämeenlinnan vankilasta valmistuu 3-4 vuoden välein 1-2 kappaletta.

Peruskoulutus

Kuvio 2. Lomakekyselyn mukaan eniten naisvangeissa on kansakoulun tai peruskoulututkinnon käyneitä.

Ammattikoulutus

Kuvio 3. Ammatillisen koulutuksen jakauma näkyy tästä.

Vapaa-ajan toimintojen organisoinnista vastaa Tiina Rintala.

Toiminnallinen kuntoutus on monelle vangille ensimmäinen askel työkyvyn saavuttamiseksi. Vangit ovat kunnoltaan hyvin eritasoisia ja useimmilla heistä on fyysisiä, esimerkiksi keskushermostollisia, vammoja päihteidenkäytön seurauksena sekä psyykkisiä ongelmia. Tästä syystä kuntouttava toiminta pitää suunnitella vangin oma terveydentila huomioiden.

Apulaisjohtajat kertovat että 1980-luvulle asti vangit olivat lähinnä alkoholiriippuvaisia ja kun he selvisivät, oli useimmilla, varsinkin miesvangeilla, jokin ammatti hankittuna. Kirvesmiehet ja rakennusalan ammattimiehet pystyivät jatkamaan työntekoaan, kunhan lopettivat alkoholin käytön. Nykyään päihderiippuvuus on niin moninaista, että juuri kukaan esimerkiksi narkomaaneista ei enää palaudu täysin ennalleen keskushermostollisten vaurioidensa vuoksi. Taidot ja oma persoonakin ovat hukkuneet, joten kuntoutuksen on tällöin lähdeittävä

hyvin ruohonjuuritasolta ja tavoitteet on asetettava matalalle.

Kuntosalilla käynti on suosituin vapaa-ajanviettotapa mutta muutkin liikuntaharrastukset ovat mieluisia, kuten lentopallo. Jumalanpalvelukseen voi osallistua joka toinen viikko ja SPR järjestää keskustelupiirejä. Taiteilijavierailujakin vankilassa on ollut, esimerkiksi Vesa-Matti Loiri ja Heli Laaksonen ovat käyneet esiintymässä. Kalteritangomarkkinat muutama vuosi sitten, oli menestys ja varmasti toi vaihtelua vankilan tiukkaan päiväjärjestykseen. Hämeenlinnan vankilassa on parhaillaan tekemässä opinnäytetyötään Keski-Pohjanmaan ammattikorkeakoulun teatteritaiteen ohjaajaksi valmistuva opiskelija. Hän järjestää omaehtoista teatterityöpajatoimintaa vangeille. Tilaongelma kulttuuriharrastusten järjestämiseksi on akuutti. Myös määrärahat estävät kulttuuriharrastusten järjestämistä.

Hämeenlinnan vankilassa toteutettiin kuvataidenäyttely keväällä 2009, jonka näytteilleasettajina toimivat itse naisvangit ja näyttelyn nimi oli Rakkaus. Näyttelyn ohjasi Sirpa Hiukkamäki, joka toimi vankien visuaalisen viestinnän opettajana.

Sekä opinto-ohjaaja että ohjaaja listaavat toiveitaan vankilan harrastusmahdollisuuksien lisäämiseksi. Opetuskeittiö, liikuntasaleja lisää, keskustelu- / rentoutumis- / musiikinkuuntelu - huone ja lenkipolku ovat toiveiden listalla. Pienemmissä moduuleissa, vaikka kerran kuukaudessa, toteutettavat taidetyöpajat hyödyttäisivät varmasti vankien kuntoutumista ja antaisivat elämään mielekästä sisältöä. ”Lusiminen” sujuisi paremmin ja ilmaisukanavien aukaisu rauhoittaisi mieltä. Ryhmässä toimiminen vaikuttaa myönteisesti käyttäytymiseen ympäristön kanssa.

Hämeenlinnan vankilan kaltaisessa laitoksessa tekemisen rima on laskettava alas, sillä arjen realiteetit astuvat ohi kaiken toiminnallisuutta edistävän. Vankiprofiili täällä on monin verroin vaikeampi kuin avovankilassa Vanajalla. Vankien keskittymiskyvyttömyys yhtenä suurimmista ongelmista .

2.4. Kaksi vahvaa naista

Apulaisjohtajat Susanna Schugk (naistenosastot) ja Teija Maaniitty (miesten-
osastot) kertovat karua tarinaa suljetun vankilan arjesta ja rangaistustaan suorit-
tavista vangeista. Päihteiden käyttö vankilassa on yleistä eikä keinoja sen lopet-
tamiseen tunnu löytyvän. Jotta vangeille edes voisi tarjota kulttuurillisia harras-
tuksia, tulisi heidän pyrkiä päihteettömyyteen. Motivaation löytäminen on huo-
mattavasti hankalampaa, mikäli elämää hallitsee päihderiippuvuus. Huomattava
osa naisvangeista kärsii päihde- ja/tai mielenterveysongelmista ja 20 % kärsii
antisosiaalisesta persoonallisuushäiriöstä (Lääkäriliitto, 2009).

Apulaisjohtajien mielestä vankiloissa näkyy edellinen lama. Helposti saatavien
pankkilainojen aikana moni luisui velkakierteeseen. Tämän ajan lapset saivat
kärsiä perheensä tragediasta kun vanhempien elämänhallinta luisui käsistä.
Näiden vanhempien lapsille alkoholin käyttö ja huumeet astuivat kuvaan jo
hyvin nuorena. Onpa vankilassa tiedossa äiti, joka opetti tyttärensä piikittämään
itseään. Suhteellisuudentaju ja realiteetit katoavat ja moni nuori ajattelee että
elämään kuuluu huumeet, alkoholi, rikokset ja epämääräiset sosiaaliset suhteet.

Apulaisjohtajat selvittävät vaikeaa yhteiskuntaan sopeutumista myös krimino-
geenisillä tekijöillä. Vankilassa on ihmisiä, jotka elävät niin kuin yhteiskunta olisi
irrallinen heistä ja että yhteiskunnan kuuluu elättää heidät. Huumeiden myynti
on ihan oikeutettua, sillä jos itse ei myy, niin joku muu myy kuitenkin. Tällaisilla
henkilöillä on rikosmyönteinen asenne, jolloin asiat punnitaan rikollisuuden
näkökulmasta. Sosiaalinen omatunto puuttuu kokonaan.

Vanajan vankilassa kävin kaksi kertaa henkilöhaastattelujen suuren määrän
vuoksi. Haastateltuja vankeja on kahdeksan, yksi vanginvartija. Vankilanjohtaja
oli käyntieni aikaan kesälomalla, joten haastattelun tein puhelimitse.

Vanajan vankilan Ojoistenosastolle siirtyneen vartijan, joka oli mukana Puna-
hilkka ja susien maalima-näytelmän tuotantoryhmässä, haastattelin Ojoisissa.
Tämä vankila on siis osa Vanajan vankilaa mutta miesten avovankilaosasto.
Henkilökunnan haastattelut olivat myös avoimia haastatteluja, jotka muotoutu-

vat tilanteen edetessä. Nämä haastattelut tapahtuivat Vanajan vankilan opetuskeittiössä, joka oli tunnelmaltaan mukava ja rauhallinen ympäristö.

Litteroin haastatteluaineistoni pääkohdittain. Saavutin litteroinnissani saturatiopisteen, jolloin uutta tietoa asiasta enää tullut. Monet vankiloiden henkilökunnan haastattelut sisältävät samoja perusasioita, joita vankiloiden toimintoihin liittyy kautta linjan. Litteroidun aineiston muotoilin luettavaan muotoon ja tarkistutin asianomaisilla virheiden välttämiseksi. Vankien haastattelut litteroin myös vain pääkohdittain, erityisesti kohdat, jotka kuvasivat heidän omia henkilökohtaisia tunteitaan.

Aineisto triangulaatio oli hyvä ratkaisu. Tutkimusmateriaalini toimii toisiaan täydentävästi tuloksia pohdittaessa. Kyselylomakkeiden tulokset antavat kuvaa naisvankien kiinnostuksesta kulttuuriin yleensä ja luotsaavat vankeinhoidon suunnittelua mahdollisesti kulttuurimyönteisempään suuntaan.

Kyselyn tarkoituksena oli saada tietoa niistä naisvangeista, joita en koskaan päässyt tapaamaan. Osalle heistä tutkimus tuntui aiheettomalta tilanteessa, jossa he eivät ole saaneet oman elämänsä palasia vielä järjestettyä. Tutkintavankeus ja epätietoisuus tulevaisuudesta, esimerkiksi rangaistusajasta tai sijoituspaikasta, ovat vangeille huomattavasti tähdellisempiä seikkoja sillä hetkellä kuin minkäänlaiset tutkimukset. Se on varsin ymmärrettävää. Haastattelut taltiointiin 80 minuuttisille mini disc - levyille, joita kertyi yhteensä 15 kappaletta. Kaikki levyt eivät kuitenkaan täyttyneet kokonaan.

2.5. Toiminnallinen osuus

Opinnäytetyöni alkumetreillä halusin kerätä materiaalia siis mahdollisimman monella eri tavalla. Uskallukseni vieraila vankiloissa ja astua naisvankien eteen haastattelijan roolissa uskoin vahvistuvan, jos ensin otan kosketuspintaa ”vaarallisiin naisiin” haastattelemalla vapautuneita naisvankeja ja toimimalla heidän tanssinohjaajanaan.

Idea eheyttävästä kulttuuritoimintamallista sai alkunsa, kun Tampereella toimi-

van Kriss - Tampere ry:n piirissä toimivat entiset naisvangit itse toivoivat, että heille järjestettäisiin kulttuuriharrastustoimintaa.

Kriss - Tampere Ry:n tarkoituksena on aatteellisena yhdistyksenä tehdä ennalta ehkäisevää päihdevalistusta ja henkisesti tukea päihteiden käyttäjiä lopettamaan sekä edistää päihderikollisten sopeutumista elämään ja yhteiskuntaan näin edistämällä päihteettömän yhteiskunnan tavoitteita.

3. IHMINEN, MORAALI, ELÄMÄ, MENETYS

Tunnen valtavaa iloa katsellessani kuinka nuorempi poikani kouluttaa Rottweiliamme. Pihalla Tara - koira tekee, kuten toivotaan ja saa siitä palkkion, pienen suupalan, ja oppii toimimaan toivotulla tavalla. Win win - tilanne, jossa kumpikin osapuoli kokee mielihyvää ja sen vaikutus jatkuu läpi elämän, mikäli suuria muutoksia ja pettymyksiä pääsee tapahtumaan. Ihmisen käyttäytymisen samantaisuus saa ajattelemaan, että ihminen todella on myös eläin. Ihmisen ja koiran välinen vuorovaikutus on saumatonta ja se perustuu välittämiseen ja yhteyteen, jota koira osaa hakea, mutta monesti vaurioitunut ihminen ei.

Ihmiset kouluttautuvat, rakentavat tulevaisuuttaan opiskelemalla ja palkitsemisen kautta yltävät yhä parempiin tuloksiin. Kannustus ja hyvän itsetunnon rakentuminen ohjailee oppimista ja kykyä erottaa oikea ja väärä. Absoluuttista oikeaa ja väärää ei voida täysin määritellä edes normatiivisen etiikan keinoin, mutta oman kulttuurimme näkökulmasta oikean ja väärän tunnusmerkit meille pyritään opettamaan jo lapsena. Mitä aikuisemmaksi kasvamme, sitä enemmän ja sitä monimutkaisempia kysymyksiä tästä lähtökohdasta syntyy. Sitä vaikeampi oikeaa ja väärää siis on määritellä, vaikka ihminen on yrittänytkin tehdä sitä jo vuosikymmenten ajan, mikä taas heijastuu joskus hapuilevassa lainsäädännössä. Lainsäädäntö on itse asiassa nivaska sopimuksia, joilla ihmisten toimintaa yritetään säädellä silloinkin kun eettinen koodisto ja moraalit eivät ole kehittyneet. Ei ole olemassa universaalia perustaa, johon voisi turvautua. Yhteiskunnan monimutkaistuessa tehtävä vaikeutuu. Ihmisen moraalin kehitykseen vaikuttavia tekijöitä on paljon.

Omasta perheestä lähtevät käyttäytymismallit muodostavat osan, ympäristö ja ystävät osan ja koulussa opetellaan sitä, miten yhteiskunta määrittelee oikean ja väärän. Lait ja asetukset määrittelevät konkreettisen lainkuuliaisuuden vaatimukset ja näihin raameihin sopeutuminen saattaa olla ristiriidassa henkilön oman moraalin kanssa. Hätkähdyttävän oivalluksen sellaisesta moraalinormistosta, jotka eivät edesauta yhteiskuntaan integroitumista, sain haastattelujeni kautta. Vankilassa on ollut neljä perättäistä naissukupolvea, joista kaksi on

syntynyt vankilassa. Voidaan siis puhua jo ylisukupolvisuudesta.

Ihmisen persoonallisuus on kuitenkin oman moraalin kehityksen kannalta ratkaiseva tekijä. Näin ollen rikollinen voi tulla minkälaisesta kasvuympäristöstä ja olosuhteista tahansa – samoin kuin mallikansalainenkin.

3.1. Vankityypit ja yhteisöt

Yhteiskunnan sisällä on pienempiä yhteisöjä, joiden rakenne on yhteiskuntaamme vastaava vain sillä erotuksella että moraalisäännöt poikkeavat joskus rajustikin. Näitä yhteisöjä edustavia ryhmiä voivat olla niin koululaisryhmät kuin Helvetin enkelitkin tai vaikkapa Helluntaiseurakunnat. Kaikilla näillä ryhmillä on se yhteinen tekijä, että niiden moraalisäännöt muodostuvat ryhmän omia periaatteita ja arvoja noudattaen. Se mikä yhteiskunnassa yleisesti on tuomittavaa, voi joidenkin yhteisöjen sisällä olla jopa toivottavaa. Vankilayhteisö on pienoisyhteiskunta, jonka toiminnassa on ainakin kaksi tasoa. On taso, jolla vangit toimivat sääntöjen mukaan ja niiden rikkomisesta seuraa rangaistuksia. Toinen taso on vankien omiin arvoihin perustuva näkymätön säännöstö, jonka rikkomisesta myös seuraa rangaistus. Usein ristiriita onkin näiden kahden tason risteyttämisessä. Se mikä vankilan sääntöjen mukaan on oikein, ei välttämättä ole oikein yhteisön näkymättömässä säännöstössä.

Haastattelujeni perusteella tällaisen pienoisyhteiskunnan sisällä elää hyvin samanlaisia ihmisiä kuin kuka tahansa meistä. On kuitenkin tehty myös tutkimuksia, jotka määrittelevät vankeja ja laittavat heitä erilaisiin kategorioihin. Nämä tutkimukset on tehty miesvangeille, mutta käytin samoja määritelmiä omassa tutkimuksessani. Vankeinhoitohenkilökunnan mielestä ne täsmäävät myös naisvankeihin.

Margit Köngäs (Köngäs, 2000) luettelee ”lusijatyypit” seuraavasti: kärsijät, hyötyjät, korjaajat ja henkilöt, jotka ovat uutta oppimassa. Kärsijät ovat henkilöitä, joilla on taipumus masentumiseen, voimattomuuteen ja apatiaan. Kurssit ja työnteko eivät tunnu mielekkäältä, eikä mihinkään ole pakko osallistua, joten usein he jäävät selleihin erakoitumaan.

Hyötyjät ovat rikoksen uusijoita, jotka saapuvat yhä uudelleen ja uudelleen vankilaan kuntoutumaan. Rikosten uusiminen on keino päästä sisälle ja ”hoidettavaksi”.

Korjaajilla on pitkä tuomio ja usein heillä on tarkoituksena parantaa elämäntapojaan. Monet heistä tulevat uskoon tai löytävät vaikka opiskelusta uuden suunnan elämälleen. Usein he kuitenkin tulevat takaisin, sillä integroituminen takaisin yhteiskuntaan tuottaa runsaasti vaikeuksia ja pettymyksiä. Tällöin usko ja opiskelukin jäävät taka-alalle.

Uutta oppimassa-kategoriaan kuuluvat henkilöt ovat taparikollisia, joilla on varsin lyhyt tuomio ja ovat kirjaimellisesti uutta oppimassa ja verkostoitumassa vankilassa. Rikoksen uusiminen on siis tähtäimessä ja tulevaisuuden suunnitelmassa on yhteiskunnan ulkopuolella eläminen.

Johan Galtung (Galtung, 1958) tyypittelee vangit seuraavasti: Mukautuja, taisteleva älykkö, ryhdistäytyjä ja kasvu aikuisuuteen. Mukautuja on yksilö, joka on kaikkien kaveri eikä henkilöllä ole vaikeuksia tulla uudestaan vankilaan tapamaan kavereita. Myös henkilökunnasta muotoutuu perheenomainen lähipiiri, joten paluu on helppoa.

Taistelevalla älyköllä on hankalan vangin rooli, joka taistelee ja agitoi muutkin taistelemaan oikeuksistaan. Hän ei liiemmin tule toimeen tovereidensa kuin henkilökunnankaan kanssa. Tällainen henkilö opiskelee paljon ja viettää aikansa mieluiten yksinäisyydessä.

Ryhdistäytyjä pakenee sovitukseseen, joka Köngäksen tyypittelemän korjaajan tavoin palaa vankilaan yhteiskunnan realiteettien koituessa liian hankaliksi käsitellä. Erittäin nuorena vankilaan joutunut henkilö voi rangaistuksen aikana kasvaa vastuulliseen aikuisuuteen. Kasvun myötä henkilö oppii ymmärtämään itseään ja muita ja pyrkii panostamaan asioiden korjaamiseen niiltä osin kun se on mahdollista. Vankilahenkilökunnan mielestä ”lusijatyypittely” on yhteneväinen sekä naisille että miehille. Kaikista vierailmistani vankiloista nämä tyypit löytyvät.

Vankien oma luokitus on paljon yksinkertaisempi. Heille naisvangit jakaantuvat vain kolmeen ryhmään, vahinkovangit, (eli perheväkivaltaa kokeneisiin, kerran suuttuneisiin naisiin) huumehörhöihin sekä taparikollisiin. Opinnäytetyöni haastatteluja tehdessäni koin että tyypittely antoi paljon kosketuspintaa kysymyslomakkeen laatimiseen. Vähäinenkin muuttujien määrä lomakkeessa antaa viitteitä siitä, minkälaisesta vangista kulloinkin on kyse. Esimerkiksi koulutus ja työkokemus kertovat menneisyydestä ja kiinnostuksen kohteista. Näin paljastui myös mahdollinen laitostausta, josta syystä henkilö on ajautunut laitoskierteseen.

Tyypittelyn myötä sain myös viitteitä siitä, minkälaiset vangit voisivat olla mahdollisia kulttuurillisten palvelujen käyttäjiä. Taparikollisen motivaatio integroitua yhteiskuntaan on varmasti hyvin vähäinen, kun taas kasvu aikuisuuteen saattaa tuottaa yhteiskuntaan hyvinkin sopeutuvia kansalaisia. Juuri tämä on yksi esimerkki siitä kuka vangeista voi hyötyä paljonkin kulttuuriharrastusmahdollisuuksista.

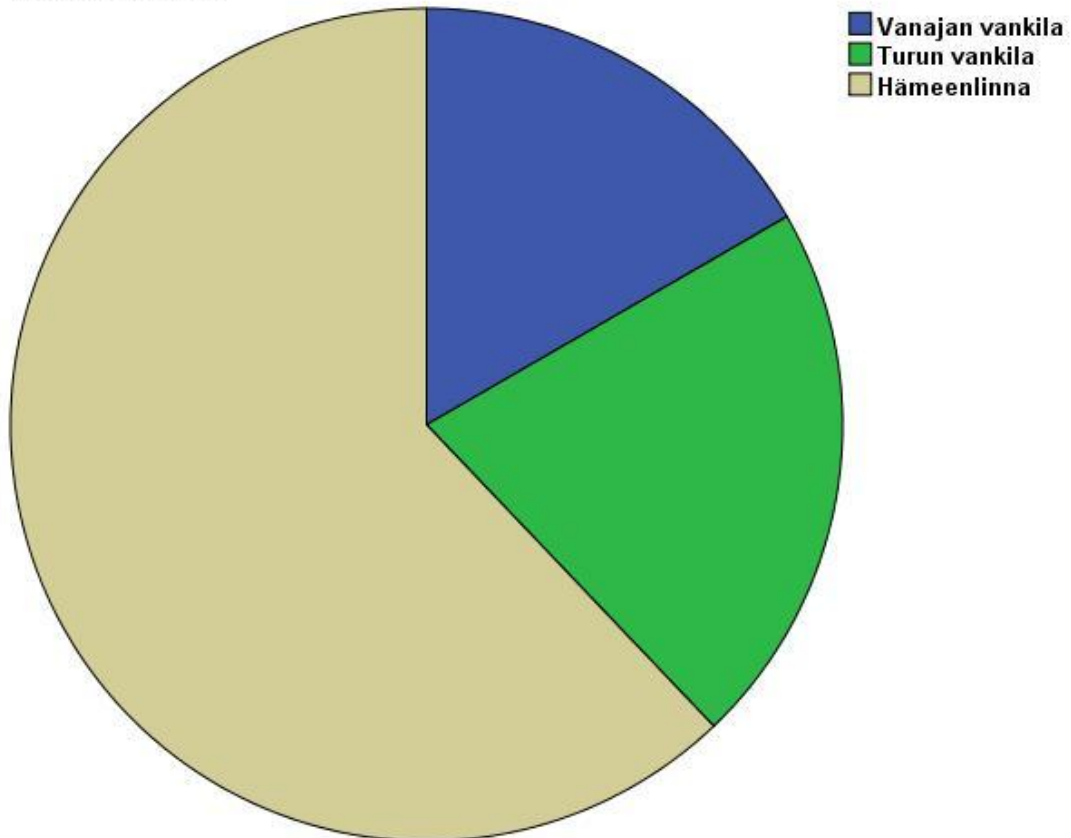
3.2. Menetys

Tässä yhteydessä on syytä mainita myös asiat, jotka vanki joutuu jättämään elämästään rangaistuksen alettua. Rangaistuksen alettua vankila vastaa vangista täydellisesti. Kurssien osallistujamäärät ovat turvallisuussyistä pienet ja mielekkääseen tekemiseen kaikilla aikaa lähes rajattomasta. Kaikille ei kuitenkaan voida tarjota kaikkea.

Turhautuneisuuden tunne ja tiettyjen asioiden puuttuminen elämästä eli deprivatio, näkyy viidellä elämän alueella. Sosiaalinen hyväksyntä koetaan yleisesti suurimpana menetyksenä. Tämä puutos esiintyy yhteiskunnallisella tasolla ja sen lisäksi aivan vangin lähipiirissä, kuten perhe ystävät ja sukulaiset. Sosiaalista hyväksyntää on todella vaikeaa tai lähes mahdotonta saada takaisin vankeusajan jälkeenkään. Rangaistuksen alettua myös materiaallinen omistaminen loppuu. Kaikki tavara mitä vangilla on tullessaan vankilaan, otetaan säilytykseen. Tavarat ja rahat hän saa takaisin vasta kun pääsee vapaaksi. Heteroseksuaaliset suhteet, varsinkin suljetuilla osastoilla rangaistustaan kärsiville, loppu-

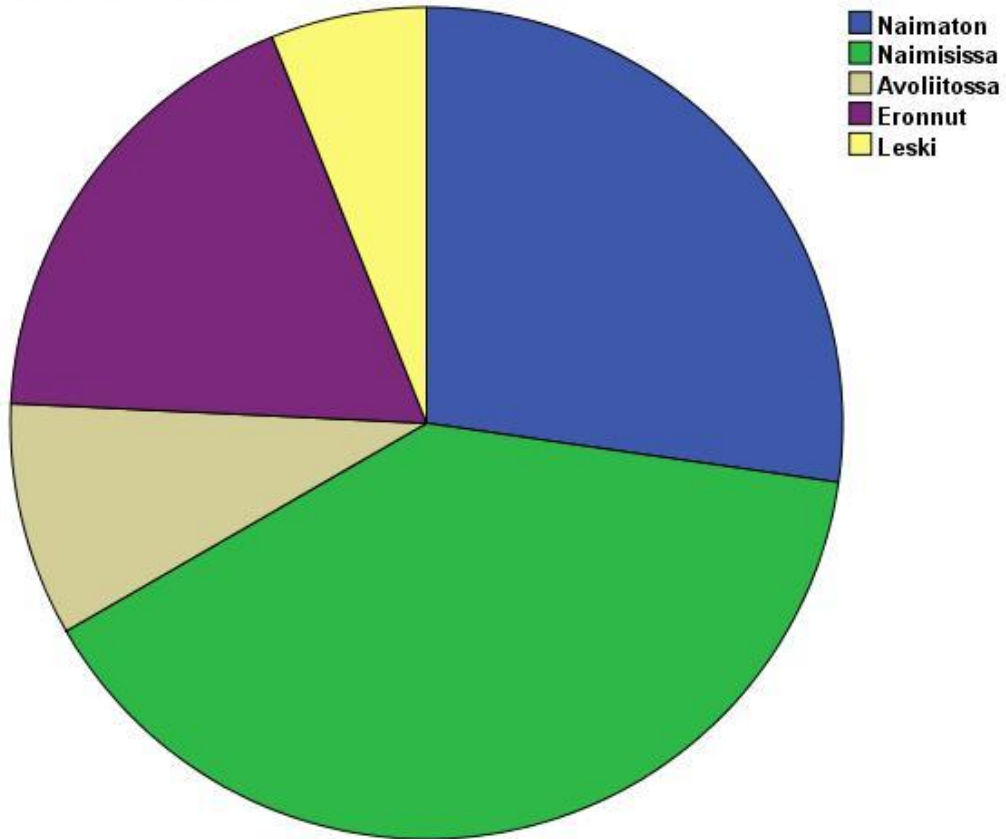
vat. Kuitenkin lomat voivat mahdollistaa suhteet, mikäli oikeus lomiin myönnetään. Henkilökohtainen autonomia loppuu eikä vangilla enää ole itsemääräämisoikeutta, sillä rangaistuslaitos vastaa vangin kaikesta tekemisestä, joten se ottaa myös oikeuden määrätä vangin elämän sisällöstä vankeusaikana. Usein henkilökohtaisen autonomian menetys koetaan vankiyhteisössä myös hyvin intiimillä tasolla. Saattaa olla että vanki joutuu fyysisen väkivallan kohteeksi, jolloin omaan ruumiiseen ei ole määräämisvaltaa enää millään tasolla. Henkilökohtaisen turvallisuuden menetys mielletään avuttoman ja heikon lapsen statuksen kanssa yhteneväksi. (Kelovesi, 2007)

Vankilan nimi

Kuvio 4. Lomakekyselyn kohdevankilat.

Perhesuhteet

Kuvio 5. Vankien siviilisäädyt.

Kyselyn mukaan suurin osa naisvangeista ovat avioliitossa tai rekisteröidyssä parisuhteessa. Lomakkeessa oli vaihtoehtona vain avioliitto, mutta vangit olivat itse lisänneet avioliittokohdan selvennykseksi tarvittaessa rekisteröidyn parisuhteen. Vihreä osuus kattaa siis kummatkin.

4. KULTTUURIN KYNNET

Suunnittelin Tampereen kaupungin kulttuuripalvelujen myötävaikutuksella, aina tarpeen mukaan käyttöön otettavan ohjelman entisiä naisvankeja ajatellen. Valmistelimme hankerahoitushakemuksen EU:n EAKR -ohjelmaan (Euroopan aluekehitysrahasto), joka tukee pienhankkeita. Suunnittelin projektipäällikkö Johanna Kurelan kanssa ohjelmani tulevan osaksi Tampere yhdessä - pienhanketta. Apurahahakemukset lähetin sekä Opetusministeriöön että Rikosseuraamusvirastoon.

Haastattelin ja kokosin 5–6 entisestä naisvangista koostuvan pilottiryhmän. Kehitimme heidän elämänhallintaansa tukevan ja aktivoivan, vaikutuksiltaan heitä yhteiskuntaan integroivan Kulttuurin kynnet -toimintamallin. Se koostui viidestä toiminnallisesta osiosta, jotka olivat osittain toisiinsa limittyneiksi suunniteltu kokonaisuus.

4.1. Tutkimuksen ja toimintamallin kehittämisen tavoite ja kohderyhmät

Kehitettyä toimintamallia suunniteltiin tarjottavaksi rikosseuraamusviraston, kriminaalihuollon ja erilaisten yhdistysten kautta vankiloille ja vankien kanssa toimiville viranomaisille sekä kolmannen sektorin toimijoille. Toimintamallia kehitettäessä pilottiryhmänä olisi toiminut joukko tamperelaisia entisiä naisvankeja. Tavoitteena oli, että Kulttuurin kynnet - työpajatoiminnan ansiosta näiden naisten minäkuva vahvistuisi ja luottamus muihin ihmisiin ja omiin kykyihin kasvaisi. Eheytyksen tuloksena naiset kykenisivät asteittain siirtymään syrjäytyneestä asemastaan aktiivisempaan rooliin.

Kulttuurityöpajatoiminnan tuotoksena syntyvä performanssi oltaisiin tallennettu DVD –muotoon ja mahdollisesti myös esitetty katuteatterina eri puolilla Tampereä. Näin toiminta olisi tukenut naisten integroitumista omalle asuinalueelleen tai kotikaupunkiinsa ja edelleen yhteiskuntaan.

Kulttuurin kynnet – toimintamallin oli tarkoitus myös kasvattaa uudenlaista verkostoa ja mahdollistaa hedelmällisten kontaktien muodostumisen siten, että se

tuo yhteen kulttuuri- ja kriminaalialan toimijoita, joilla ei ennestään ole ollut yhteistoimintaa. Pajojen sisältöä suunniteltiin seuraavanlaiseksi.

Keho-orientaatio

Toimintamallin ensimmäisessä vaiheessa on saatava syntymään perusluottamus ryhmän ohjaajan ja väkivaltaa kokeneiden naisten välille. Luottamus kasvaa keho-orientaatioharjoituksissa, joiden avulla naiset opettelevat näkemään oman kehonsa ja naiseutensa uudessa valossa ja hyväksymään näkemänsä. Tämä mahdollistaa sen, että naisten haavoittunut minäkuva eheytyy ja omaan kehoon käpertyminen vähenee.

Voimauttava valokuvaus

Seuraavassa osassa vahvistetaan naisten uutta minäkuvaa voimauttavan valokuvauksen keinoin. Naiset esiintyvät ammattivalokuvaajan ottamissa kuvissa toiveminänsä kaltaisina hahmoina. He myös kirjoittavat kuvatekstin, joka ilmentää otosta ja sen sisältämää tunnetilaa. Naiset suunnittelevat ja toteuttavat toiveminänsä asun ja siihen kuuluvan naamion itse.

Käsikirjoitustyöpaja

Kolmannen vaiheen käsikirjoitustyöpajassa naiset kirjoittavat kertomuksia omasta elämästään. Materiaalista työstetään yhdessä ohjaajan kanssa toimiva draamallinen kokonaisuus. Draamassa käsitellään ristiriitaa naisten toiveminän ja elämäntragedian välillä. Työpaja järjestetään Haiharan taidekeskuksessa intensiivisesti kahden päivän aikana.

Harjoitukset

Neljännessä vaiheessa naisten kertomuksista dramatisoitua esitystä harjoitellaan ohjaajan ja koreografin avulla. Esitys sisältää draaman lisäksi tanssia ja musiikkia.

Performanssi

Toimintamallin viimeisen eli viidennen osuuden muodostaa kulttuurityöpajatoiminnan tuloksena syntynyt performanssi, joka toteutetaan katuteatterina tai siten että se filmataan. Katuteatteritoteutus saadaan aikaan vain jo todella hy-

vällä lopputuloksella ajatellen naisten minäkuvan ja itseluottamuksen kehittymistä projektin aikana. Esityksessä naiset ovat naamioituneita yksityisyyden säilyttämiseksi. Kirjalliseen työhön sisällytetään voimauttavat valokuvat.

Seuranta

Naisryhmän toimintaa ja reaktioita oli tarkoitus seurata koko projektin ajan. Projektin etenemistä, toimintamallin hioutumista ja naisissa tapahtuvaa muutosta oltaisiin tallennettu valokuvaamalla ja videoimalla. Naisilta aioimme kerätä palautetta eri osioista ja toimintamallin toimivuutta piti kehittää ja arvioida vastausten perusteella.

Vankiloissa on tapana ohjeistaa vangit siten etteivät he ole vankilassa ystävystymässä toisten vankien kanssa ja että olisi parempi, mikäli he pysyisivät toisistaan erossa vapauduttuaan. Samantyyppisistä taustoistaan johtuen, vangit saattavat joutua takaisin entiseen elämäänsä. Siksi yhteydenpitoa olisi hyvä rajoittaa. Kehotus on ymmärrettävä ja hyväksyttävä vankilan näkökulmasta, mutta silti monet naiset ystävystyvät pitkien tuomioidensa aikana. Kuitenkin moni vanki ottaa vaarin vankilan kehotuksesta ja näin ajattelen käyneen myös taidetyöpajojen suhteen. Toki muutkin asiat, kuten työkiireet ja arjen hallintaan kuuluvat seikat muodostuivat esteeksi pajojen toteutumiselle

4.2. Tutkimustulos

Monelta taholta erittäin myönteistä palautetta saanut ideani ei kuitenkaan toiminut käytännössä lainkaan. Tämän projektin myötä opin kuitenkin asioita, joita jo syrjäytyneiden tai syrjäytymisvaarassa elävien ryhmien kanssa toimimisessa tulisi aina ottaa huomioon. Se että heille tarjotaan valmista mallia ja suunnitelmaa heidän puolestaan koko toiminta, ei tuota tulosta. Myös haastatellessani vankilahenkilökuntaa törmäsin aina uudestaan ja uudestaan tähän asiaan. Suurin virhe, jonka vankien kanssa voi tehdä, on holhoava asenne. Jos asiat selkeästi määrätään ja suunnitellaan ulkopuolelta käsin, itseltään vangeilta kysymättä, voi odottaa vain nollaosallistumista. Myös työskennellessäni kulttuuriohjaajana maahanmuuttajien kanssa, olen huomannut saman seikan. Tässä kohdassa tutkimusmatkaani löysin yhtymäkohdan pakolaisten ja vapautuneiden nais-

vankien kohtaamiin ongelmiin. Tämä yhtymäkohta tuo väkisin mieleeni ajatuksen, että vapautuneet naisvangit ovat statukseltaan kuin pakolaisia omassa maassaan. Sain siis itse kokea tämän kantapäähän kautta ja vain todeta epäonnistuneeni oman työpajaprojektini toteuttamisessa.

Jonkin asteinen epäusko toimintamallin kehittämiseksi tuli esiin myös rahoituspuolelta, sillä mitään apurahoja hanke ei saanut. Nyt asioita tutkittuani, tämä asia ei minua ihmetytä, sillä olkoon kyseessä ex- tai rangaistustaan suorittava vanki, kokemusta ja paljon tietoa pitää olla, jotta mitään toimintamalleja voi kehittää. Jo käytettävissä oleva tieto ja resurssit tulisi huolellisesti tutkia sekä tarpeeksi laaja asiantuntijoiden konsultointi tulisi hyödyntää.

Kuitenkaan tarkoitukseni ei ollut lähteä ”soitellen sotaan”, vaan ihan aidosti kokeilla ainoastaan kulttuurillisin keinoin tapahtuvaa eheytymistä ja itsetunnon kehittymistä. Tarkoitukseni oli käyttää kulttuuri- ja taidealan tietotaitoani uudessa kontekstissa ja näin myös kokeilla sen tehoa käytännössä. Viimeisen suunnitelmani mukaan, koskien Kulttuurin kynnet - hanketta, olin varma että pajojen loppuvaiheessa tarvitsen työryhmäämme psykologin, jonka asiantuntemuksen turvin olisin saanut luotettavaa tutkimusmateriaalia tähän työhön.

Sitoutuminen erilaisiin toimintoihin on vapautuneille naisvangeille vieläkin vaikeampaa kuin rangaistustaan suorittaville. Tässä tulee ottaa huomioon jo fyysiset seikat. Vankilassa oltaessa päivät saattavat olla toistensa kaltaisia, tapahtumia on vähän. Kaikki vangit eivät käy työssä eivätkä opiskele, joten aika kuluu hitaasti. Mikäli siellä järjestetään jotain tavallisuudesta poikkeavaa, saattaa osallistumisprosentti olla varsin hyvä. Jos jokin vangeille suunnattu toiminta vaatii sitoutumista, on siinä jo riskinsä. Kuitenkin se seikka, että vangit ovat kaikki samassa paikassa samaan aikaan, eikä siirtyminen tapahtumapaikalle vaadi suuria ponnisteluja, voi mahdollistaa pitkäjänteisesti toimivan, yhteen hiileen puhaltavan ryhmän muotoutumisen.

Hämeenlinnassa Vanajan vankilan Vanajan osastolla, kuin tilauksesta, tehtiin teatteriproduktio ”Punahilkka ja susien maailma”. Oman työpajasuunnitelmani kariuduttua suuntasin mielenkiintoni tähän esitykseen ja sen sekä tuotantopor-

taaseen että näyttelijöihin. Heitä haastatteleamalla sain haluamaani tietoa toiminnallisen kulttuurityön vaikutuksista naisvankien henkisen tasapainon edistämiseksi. Tämä oli ensiarvoisen tärkeä seikka, sillä oman opinnäytetyöni alkuidea ja focus oli juuri toiminnallisen kulttuurityön merkityksen tarkastelemissa.

Vaikka työni vapautuneiden naisvankien kanssa jäi haastattelujen ja muutamien tanssituntien kokoiseksi, oli tärkeää havaita myös vapautumisesta johtuvat elämän ristiriitaisuudet sekä joissakin tapauksissa voimattomuus vastustamattomien houkutusten edessä. Vapauteen astuminen asettaa aivan uudenlaiset haasteet vangin elämönhallinnalle sekä psyykkisesti että fyysisesti.

Entiset vangit ovat rangaistusaikanaan tottuneet siihen, että asiat hoidetaan vankilan toimesta. Terveyspalvelut sekä arkinen byrokratia tapahtuu vankilan sosiaali- ja terveysasioihin perehtyneen henkilökunnan avulla, joten näiden, byrokratiaa vaativien asioiden hoitaminen asettaa suuria vaatimuksia vapautuneelle vangille. Omiin sosiaalisiin taitoihin ei luoteta tarpeeksi, jotta asiointi esimerkiksi kaupassa sujuisi mutkattomasti. Toimistoissa asiointi saattaa olla aivan mahdotonta ilman apuvoimia. Huono itsetunto asettaa toiminnalle ja selviytymiselle näin jo fyysisiäkin esteitä.

Jouduin pikaisesti hakemaan Rikosseuraamusvirastolta uutta tutkimusosiotani varten täydentävän tutkimusluvan Punahilkka ja susien maailma – näytelmän näyttelijöinä toimineiden kahdeksan naisvangin henkilökohtaisia haastatteluja varten. Normaalisti tutkimusluvan saaminen kestää viikkoja ellei kuukausia, mutta koska aikatauluni alkoi olla tiukka, Rikosseuraamusviraston asiainhoito oli ymmärtäväistä, lupa tuli ajoissa.

5. PUNAHILKKA JA SUSIEN MAAILMA

Kuva: Suomen Kuvalehden sivuilta, Punahilkka ja susien, maailma - näytelmän harjoituksista.

Grimmin sadun pohjalta, osin naisvankien itse kirjoittama näytelmä esitettiin Hämeenlinnan kaupunginteatterin vanhalla päänäyttämöllä 28. ja 29.5.2009. Sadun runko oli sama, mutta tekstiin oli liitetty naisten itse kirjoittamia osia. Tekstin työstäminen lähti improvisaatioiden pohjalta ja monet improt jäivät myös näytelmän lopulliseen versioon.

Näytelmän käsikirjoitukseen oli lisätty tekstit: Että hän muistaisi saman (Elina Hirvonen), Kevään valoa (Agneta Pleijel) sekä Pitkin veden viivaa (Solveig von Schoultz). Naiset esittivät nämä monologeina.

Musiikki Franz Schubertin jousikvartetto no. 14 d-molli, ”Tyttö ja kuolema”

Ohjaaja Hannele Martikainen käsiohjelman tekstissään sanoo:

”Esiityksessä kulkee limittäin kolme tasoa. Esiintyjien itse kirjoittama arkitaso, sadun taso ja roolihenkilöiden sisäisen maailman taso lyhyinä monologeina. Samalla tavalla kuin tässä pienoisenäytelmässä, myös kaikissa ihmisissä kulkee eri tasoa, jotka luovat elämään ristiriitoja ja rikkautta, tuntemattomia alueita ja unelmia. Esiintyjät ovat näyttämöllä ensikertalaisia. Teatteri on tekijälleen ja kokijalleen yksi keino löytää polku omaan minuuteensa. Toivon, että jokainen meistä tekijöistä on oivaltanut itsestään jonkin uuden ja arvokkaan palasen tämän näytelmän valmistamisen myötä.”

Kaisa Tammi-Moilanen, Vanajan vankilan johtajan käsiohjelmateksti:

”Vankila ei vain säilytä rangaistukseen tuomittuja ihmisiä, vaan vankilan tehtävä on myös rakentaa yhteiskunnan turvallisuutta valmistamalla ja valmentamalla vapautumisen jälkeiseen elämään. Vankiloissa on käytössä monia toimintoja, työtapoja ja ohjelmia tätä tarkoitusta varten. Mutta haluaako vanki muuttua? Uskaltaako vanki toivoa itselleen parempaa?

Kuva: Vanajan vankilan kahdeksan näyttelijätärtä.

Päätimme kokeilla, voisiko teatterin tekemisen keinoin tukea vankeja näissä kysymyksissä. Samalla halusimme avata kuvaa vankeinhoidosta, avovankiloista, vangeista ja erityisesti naisvangeista. Vankeinhoidossa tuloksellisuuden mittaaminen on vaikeaa. Tämänkään teatterihankkeen vaikutuksia ei ole helppo

arvioida. Varmaa kuitenkin on, että tänä iltana kahdeksan rohkeaa naista nousee näyttämölle pitkän harjoittelujakson jälkeen kertoakseen tarinan, jonka ovat kokeneet kertomisen arvoiseksi. Se on saavutus.”

Näytelmän tuotannosta vastasivat Kaisa Tammi-Moilanen, Hannele Martikainen ja Seppo Kuparinen.

Ensimmäisellä Vanajan vankilan vierailullani haastattelin neljää näytelmässä mukana ollutta vankia, kolmea roolihenkilöä sekä yhtä henkilöä tekniikan puolelta. Yksi susista oli haastatteluni aikaan päässyt jo vapauteen, joten varsinaisista roolihenkilöistä haastattelin vain seitsemää. Tämän lisäksi haastattelin yhtä vanginvartijaa, joka oli mukana näytelmän esityksissä vartijana ja yleisassistenttina. Vartija Kati Kela on tehnyt vankilatyötä kymmenen vuotta, joista viisi Vanajalla. Hän kertoo että Vanajan vankila on kuin vankiloiden Steinerkoulu ja että se on ainoa laatuaan Suomessa. Ulkoilu vankilaympäristössä on miellyttävää sillä vankila sijaitsee puistomaisen luonnon keskellä. Rakennukset toimivat ennen koulukotina, jossa oli sekä tyttöjä että poikia.

Jokaiselle vangille tehdään rangaistusajalle persoonakohtainen suunnitelma, johon sisällytetään tarpeen mukaan erilaisia kursseja, esimerkiksi päihdekuntoutus, vihanhallinta sekä peliriippuvuuskuntoutus. Ohjelmia räätälöidään ja muokataan koko tuomion ajan. Lisäksi vartija Kati Kela kertoo, että mikäli vanki ei halua osallistua mihinkään kurssitoimintaan tai tukiverkoston toimintoihin, on todennäköistä että vanki palaa rikolliseen elämään ja näin ollen myös takaisin vankilaan ennemmin tai myöhemmin.

Lyhyistä tuomioista ei kaikkien kohdalla ole mitään hyötyä sillä monet tulevat bumerangina takaisin. Saattaisi auttaa jos nämä lyhyet tuomiot kärsittäisiin rankimmissa vankiloissa, jonne kukaan ei todellakaan halua takaisin.

Kela kuitenkin tähdentää, että jokainen vanki on ”special case”, eli yleistys tässä asiassa ei kannata. Vartijan kokemuksen mukaan ryhmätyö ulkopuolisen ohjaajan kanssa on terveellistä.

Vartija kertoo laitostumisen vaikutuksista seuraavaa: ”Yksin bussiin astuminen ei välttämättä onnistu, puhelinkeskustelut voivat olla hankalia ja kaupassa asi-

oiminen voi päättyä paniikkikohtaukseen.” Hän jatkaa:” Teatteriproduktiosta saatiin arvokasta kokemusta siitä, kuinka monet jo syvästi laitostuneet vangit kokivat rohkaistuneensa ulkomaailman arkipäiväisissä toimissa.” Haastattelemieni naisvankien nimet olen muuttanut.

Roolihenkilöistä ensimmäinen haastateltavani oli Johanna, joka esitti yhtä näytelmän neljästä sudesta. Johanna vaikutti heti aluksi selviytyjältä, jonka mahdollisuudet tulevan vapautumisen tapahduttua selvitä yhteiskunnassa ovat erittäin hyvät. Hän opiskelee ja valmistuu hierojaksi ja aikomuksissaan hänellä on perustaa oma firma. Hänellä ei kuitenkaan ole utopistisia kuvitelmia vapautumisestaan, vaan tietää, kuten kaikki muutkin haastatteleman vangit, että heidän tulee osata oikealla tavalla myydä itsensä takaisin yhteiskunnalle. Näytelmän harjoittelu ja sitä kautta pienet onnistumiset ovat antaneet voimavaroja ja uskallusta olla oma itsensä.

Koska Johanna oli ensimmäinen, sain myös projektin alkumetrieni tiedot häneltä. Tiedotus näytelmäharjoitusten aloituksesta laitettiin vankilan ilmoitustaululle. Kaikkien halukkaiden tuli kokoontua tietyyn päivänä tiettyyn paikkaan ja innostus oli valtava. Naisia saatiin paikalle runsaasti. Infotilaisuuksien myötä naiset kuitenkin karsiutuivat ja jäljelle jäivät nämä kahdeksan innokkainta, näyttämölle asti ylittänyt rohkeaa naista.

Roolijako tapahtui arpomalla. Jokainen sai toivoa, minkä haluaisi näytelmän viidestä roolista. Naisia oli kuitenkin kahdeksan, joten ohjaaja päätti että näytelmään tulee rooli neljälle sudelle. Muutkin roolit jakautuivat suurin piirtein toiveiden mukaisesti. Jäinkin miettimään oliko suden rooli naisten mielestä kiinnostavin? Kun satua joka tapauksessa muokattiin, olisi siinä voinut olla mikä tahansa rooli nelinkertaisesti edustettuna tai vaikka tuplana.

Esiytyksen puvustanut Riina Ahosen kirkkaan ajatuskulun tuloksena neljään suteen päädyttiin, sillä sudet kulkevat aina laumoissa, varsinkin silloin kun on saatava ruokaa. Näillä susilla oli kuitenkin lähinnä jano. Ohjaaja joutui vakuuttelemaan naisille, ettei kontrastin todellisuuteen tarvitse olla päällekkävyä ja ettei heidän tarvitse leimautua mummonpotkijoiksi.

Johanna kertoo myös että vankilassa joutuu epäterveellä tavalla tukahduttamaan tunteensa. Ilmaisun harjoittelu antoi mahdollisuuden purkaa tunteita, nauraa, huutaa ja vaikka itkeä. Kukaan ei voi käyttää hyväkseen aitojenkaan tunteiden purkauksia sillä ne voidaan selittää harjoituksena. Ryhmä itsessään oli niin hyvä ja kaikki tukivat toisiaan että mitään tällaista ei kuitenkaan edes tarvinnut pelätä, hän lisää.

Hannele Martikainen tähdensi ohjaustyössään unelmien merkitystä. Hän kehotti naisia kirjoittamaan unelmistaan, joihin hän sitten hakisi kirjallisuutta jokaisen oman unelman tueksi. Tehtävä osoittautui todella hankalaksi, kunnes hän ymmärsi että unelmat voisivat olla myös särkyneitä unelmia.

Mummon rooliin valikoitunut Liisa sai omakohtaisen kokemuksensa kautta syvyyttä oman roolinsa tulkintaan. Hänen äitinsä kuoli edellisenä kesänä. Vahvasti dementoitunut äiti antoi Liisalle näkökulmaa vanhuudenajan mukanaan tuomiin vaikeuksiin, jotka heijastuivat voimakkaasti läheisiin. Liisa pystyi näytelmän harjoitusten myötä käsittelemään menetystään luovasti ja synnyttämään siitä uutta ja tärkeää.

Punahilkkan äidin roolissa ollut Riitta pääsi koevapauteen ennen näytelmän ensi-iltaa. Hän kuitenkin saapui haastatteluun ja kertoi koevapauden olevan iso prosessi, jota hän käsittelee päivittäin. Sitoutuminen näytelmään vaati häneltä siis hiukan enemmän, koska hän saapui harjoituksiinkin loppuvaiheessa jo ulkopäin.

”Vankilassa ollessa on kuin lapsen asemassa siinä mielessä, että kaikki asiat järjestyvät. Ei tarvitse osata esimerkiksi byrokratian vaatimia koukeroita. Vapautuessa tuntuu siltä kun avuton lapsi heitettäisiin yksin maailmaan.” Riitta kertoo ja lisää: ”Sain teatterin tekemisestä paljon eväitä vapauteen, sillä aiemmin ajattelin että kaikki kyttäävät minua ja olen leimattu. Nyt ajattelen: Kaikki katsovat minua, selvisin siitä, yleisö piti minusta. Nyt minun on helpompi selviytyä tulevista tilanteista.”

Äänitekniikan puolella toiminut Terttu kertoi että vaikka hän ei jalkavamman

vuoksi voinutkaan näytellä, hän tunsi olevansa mukana jossain merkittävässä, historiallisessa tapahtumassa. ”Vankeinhoidon historiaa tässä tehtiin ja se on taivaan tosi”, hän sanoo ja tuntee suurta ylpeyttä kaikkien yhteisestä suorituksesta. Vankilanjohtaja Kaisa Tammi-Moilanen saa kunnian, joka hänelle kuuluu. Hän taisteli tuulimyllyjä vastaan saadakseen näytelmän toteutettua.

Terttu korostaa luottamuksen tärkeyttä. ”Kun tuntee että itseään luotetaan, niin sitä alkaa itsekkin luottaa itseensä enemmän.” Moni näyttelijöistä yhtyi Tertun sanomaan. Luottamus, puolin ja toisin, näytelmäprojektin aikana oli monelle heistä ennen kokematon asia ja siksi niin tärkeä. Vangeilla ei kovin usein ole hyvää sanottavaa vartijoista tai yleensä vankiloiden henkilökunnasta. Jokin luottamuspuola on myös niin päin olemassa. Tämän vuoksi puhutaan molemminpuolisesta luottamuksesta ja sen tärkeydestä. Projektin naisvangit ja Vana-jan vankilan henkilökunta oppivat projektin aikana katselemaan toisiaan eri näkökulmista ja tuntemaan toisensa aivan eri tavalla.

Toisella vierailullani samassa vankilassa haastattelin loput näyttelijät. Ensimmäisenä haastateltavakseni saapui Arja, joka näytteli Punahilkkan roolin. Arja opiskelee sähköalaa ammattiopistossa ja kertoi olevansa aktiivinen ihminen mikäli tekemiseen syntyy motivaatio ja sitoutuminen tapahtuu itsestään, mikäli sitä oikeasti haluaa ja saa itse tehdä päätöksen. Valmiina tarjotut kurssit, kuten ”Kalterit taakse” tai ”Väkivaltaa kohdanneet naiset”, eivät häntä ole juuri-kaan auttaneet sillä niiden sisältöön ei ole mitenkään voinut itse vaikuttaa. Kalvosulkeisista ei jää mitään mieleen. Teatterin tekeminen ja näytännöt ovat parasta mitä hän vankilavuosinaan on kokenut, sillä hän on oppinut ryhmässä toimimista ja saanut itsetuntoa tekemisen myötä.

Arja kertoo myös että prosessi heilautti vankilan arkea huomattavasti, kun kaikki juoksivat ja hoitivat kaikkia asioita. Myös vankilan nimikkeet ja hierarkia hämärtyi. Tämän sai aikaan keskinäinen luottamus ja se yhteinen juttu. ”Psykologit kyselevät ihme juttuja. Piirtämällä, laulamalla, tanssimalla, huutamalla ja musiikkia kuuntelemalla voi käsitellä itselle vaikeita asioita kaikista parhaiten. Se että sulkee asiat takaraivoonsa ja käsittelee ne jos käsittelee, ei ole hyvä lähtökohta.” Arja selvittelee tuntojaan. Hän jatkaa: ”Jo nyt teatteri on auttanut tosi hyvin, enkä tule päästämään kulttuuria kynsistäni.”

Emma, susi.

Emma opiskelee kahta tutkintoa, elektroniikka -asentajan perustutkintoa ja datanomitutkintoa. Hän käy myös työharjoittelussa Tampereen Kriss Ry:llä, eli aktiivisesta henkilöstä on nytkin kyse.

”Toimin heti jippii - pohjalta ja olin myös moottorina muille, jotka epäröivät ja tunsivat väsyvänsä kesken projektin. Yllätin silti myös itseni vetämällä projektin läpi.” Teatteriproduktio opetti Emmalle, kuten kaikille muillekin, pitkäjänteisyyttä ja halua tehdä kaikkensa sen eteen mistä oikeasti pitää. Arjan kanssa he valmistivat julisteet ja käsiohjelman varsinaisen roolityöskentelynsä ohessa. Emmalla on paljon omakohtaista kokemusta siitä, kuinka vankilatausta voi vaikeuttaa harjoittelupaikkojen tai työn saamista. Monesti työhakemuksiin ei vaivauduta edes vastaamaan kun kysymyksessä on vanki.

Hänen luonteensa tulisuus on muokkaantunut parempaan suuntaan vankilaa aikana ja halu tehdä itsestään sellainen ihminen, josta läheiset voisivat olla ylpeitä, on kasvanut. Emma on myös sitä mieltä että kaikista produktion vaikutuksista ei vielä edes tiedä. Vapauduttuaan hän ehdottomasti haluaa harrastuksiinsa myös teatterin.

Metsästäjän roolin esittänyt Meeri jäi mieleeni aivan erityisenä henkilönä. Hän opiskelee myös hierojaksi ja on jo kolminkertainen mummo. Hän on myös kolminkertainen leski, mutta ei omasta syystään, niin kuin hän itse asian minulle kertoi. Hänelle mahdollistuu koevapaus ensi vuoden elokuussa mutta hän on myös hakenut armahdusta Helsingin hovioikeudelta. Mielenkiintoista on se että sosiaalitoimi katsoi näytelmän olevan niin tärkeä osa Meerin tuomion suorittamista, että se merkittiin kohdaksi hänen armahdushakemukseensa. Meeri on henkilö, joka on aina ollut hyvin sosiaalinen ja puhumalla avoimesti asioistaan, osannut käsitellä myös vaikeimpia kohtia elämässään. Aikanaan hän äänitti paljon tunteisiin vetoavaa musiikkia ja käsitteli suruaan sitä kautta. Äidin ja isoäidin huoli lapsistaan maailmalla saa hänet miettimään, miten voisi suojella heitä vankilasta käsin. Tämä on ongelma, jota hän opettelee päivittäin käsittelemään ja puhuu ja kuuntelee. Meeri on viettänyt koko elämänsä laitoksissa ja kun hänen koevapautensa alkaa, muuttaa hän elämänsä ensimmäistä kertaa

omaan kotiin. Tämä ymmärrettävästi jännittää häntä mutta hänkin uskoo luovan toiminnan merkityksen olleen suuri itseluottamuksen rakentaja.

Elina, susi.

Tämä nuori neiti on näytelmän kuopus. Hän kävi haastatteluni aikaan vielä työssä mutta on tänä syksynä aloittanut logistiikkaopinnot ammattiopistossa. Hänellä on takanaan vuosi sairaanhoitajaopintoja, mutta rikoksensa laadun vuoksi hän ei voi jatkaa näitä opintojaan. Alan vaihto oli siis ainoa keino jatkaa opiskelua. Elina ei ensin kiinnostunut lainkaan teatterin tekemisestä vaan käveli ilmoitusten ohi edes huomaamatta niitä. Vanajan vankilan vankeinhoidon esimies, joka muistuttaa tyttökoulun johtajatarta, eräänä päivänä pysäytti hänet ja kysyi ihmeissään eikö Elina aio mukaan. ”Mielestäni sinun pitää lähteä mukaan.” hän jatkoi ja niin Elinasta tuli susi.

Alku oli hankalaa, sillä sitoutuminen niin pitkään projektiin väsytti jo ajatuksenaikin. Hän ajatteli kuitenkin viedä loppuun sen minkä on aloittanut. ”Joka kerta itsensä voittaminen ja osallistuminen välillä tympäännyttäviinkin harjoituksiin oli aivan uskomattoman hyvä tunne.” Elina kertoo. Hän löysi harjoituksista sisällön, jota pyritään toteuttamaan kurssein. Koska harjoitukset eivät aina sujuneet mukavasti, piti oppia hallitsemaan suuttumustaan. Ei tarvittu erillisiä suuttumuksenhallintakursseja. Jännittäjälle, kuten hän itseään kuvailee, kokemus oli arvokas pääoma tilanteisiin, jossa epävarmuus tulee esiin.

”Luulen että pystyn palaamaan fiilikseen, jonka koin näyttämöllä kun tulee jokin hankala kohta elämässä ja itsensä kanssa.” Elina sanoo ja jatkaa: ”Me painitaan täällä häpeän kanssa hirveitä tekoja takana. Olen kuitenkin pystynyt käsittelemään rikokseni, enkä ole paininut katkeruuden kanssa. Tiedän olevani syyllinen mutta pystyn hyväksymään itseni tällaisena kuin olen.”

Elina poikkeaa monesta vangista siten että hänellä ei ole päihdetaustaa. Hän on erittäin analyttinen ja tutkii itseään monesta eri näkökulmasta. Hän muistaa ajan, jolloin tarkasteli itseään ja tunteitaan eikä muistanut enää kuinka oikeasti tuntee tunteitaan. Teatterin tekeminen auttoi muistamaan.

Kuva: Punahilkan roolin sisäistysvaiheita näytelmän harjoitustilanteessa.

Rehellinen ihminen kuten Elina, ja kaikki muutkin Punahilkan näyttelijät, pystyy myöntämään heikkoutensa elämän edessä. Teatteri, ainakin näissä tapauksissa, on antanut voimaa ja itseluottamusta elämässä selviämiseen.

5.1. Muisti on yksi elämän kohtuuttomuuksista

”...minä en muuta tahdo kuin keinon, jolla muistista pääsee eroon” (Agneta Peijel, Kevään valo)

”Välillä tulee rankkoja ajatuksia. Hirvittävä syyllisyys. Alkaa miettiä miltä omista lapsista on tuntunut”, Riitta sanoo, ”ennekuin heidät otettiin huostaan. Älä itku tule nyt.”

”Niinhän minä olisin voinut lähteä, mutta me olimme takertuneet toisiimme”, Liisa palaa omaansa, tuijotettuaan näytelmän näkymätöntä miestä, ”paskaläjää” illan kellanhohtoisessa valossa vankilan ruokalassa. Tuomio: Yhdeksän vuotta taposta. Sellaiseen tekoon helsinkiläisrouva ei tiennyt kykenevänsä, mutta eipä

kukaan tiennyt hänen perhehelvetistäänkään. Eikö halunnut tietää? Onneksi äiti on dementoitunut.”Pääseekö tästä häpeästä koskaan?”(otteet Suomen kuvalehden artikkelista, Riitta Kyläpää)

Median kiinnostus näytelmää ja näyttelijöitä kohtaan oli suurta. Kaikki lehtikirjoitukset olivat asiallisia samoin kuin TV:stä tulleet jutut. Niin näyttelijät kuin tuotantoporraskin olivat tyytyväisiä saamaansa mielenkiintoon. Aina näin ei kuitenkaan välttämättä ole ja siitä syystä kuuluisuus ei aina ole vain hyvästä. Kaksi näytelmän roolihenkilöistä antoivat kasvonsa julkisuuteen ja se oli rohkea teko. Toiselle heistä ehdotettiin syvähaastattelua ”human intrest”- pohjalta, mutta kun kyseinen naistenlehti tutustui paremmin vangin taustaan, ei lehdessä enää oltu kiinnostuneita. Liian rankat taustat voivat aiheuttaa lehden imagolle jotain sellaista, jota ei toivota. Human intrest katosi ja lehtipalstat täyttyivät kiiltokuvamaailmasta, johon naisvangin elämä tuskin yltää. Tämä tuskin vähensi näyttelijän itseisarvoa vaan pikemminkin päinvastoin, sillä realiteetit näytelmän yhteydessä puhuvat aitoa kieltä aidoista ihmisistä.

6. TULOSTEN TARKASTELU JA POHDINTA

Oma tutkimusmatkani suomalaisen yhteiskunnan ehkä hankalimmassa asemassa olevan väestönosan, naisvankien, taiteen- ja kulttuuriharrastusten pariin oli rankka, ravisuttava ja uuvuttava, mutta mielenkiintoinen ja valaiseva. Se johti myös laajempaan asian tarkasteluun, koskien USA:ssa toimineen ilmaisutaidonopettajan ja ohjaajan Jean Trounsteinin (Trounstein, 2004, Authors Foreword) kokemuksia naisvankien kanssa tehdystä teatterityöstä. ”Halusin käyttää teatteri-ilmaisun mahdollisuuksia itsensä ilmaisemiseen ja antaa vangeille syysyksen henkiseen irtautumiseen johonkin aivan muualle muurien ympäröimästä elämästään”.

Kirjassaan Jane Trounstein kertoo myös kuinka hankalaa alku hänen työllään oli sekä vankilan henkilökunnan nuivan suhtautumisen että vankien karskin käytöksen vuoksi Farminghamin vankilassa. Ilmaisutaidonopettajan tulisieluinen jääräpäisyys ja usko taiteen voimaan tuotti tulosta, mutta siltikin vankeinhoidon perusta kulttuuritoimintojen osalta on valamatta. Siitä ei ole tullut jatkuvaa toimintaa Englannissa eikä Amerikassa vaikka merkit sen kaltaisen toiminnan hyvistä vaikutuksista antaisivat niin olettaa.

Charles Ogletree, Harvardin yliopiston lakitieteellisen tiedekunnan professori ja Harvardin rikosoikeusinstituutin johtaja, kertoo havainneensa, ettei yhteiskunnassa vieläkään oikein osata päättää halutaanko vankeja ainoastaan rangaista vai mahdollisesti myös kuntouttaa. Taiteen voiman voi havaita varsinkin sellaisessa tilanteessa, kun vankilassa naisvangeille toteutettavat taidepajat saavat vangeista otteen, rangaistuksen pysäyttävän vaikutuksen ollessa jo lieventynyt. Englannin mallin mukaan teatteritekniikoita voitaisiin käyttää vihanhallinnan ja itsetunnon rakentamiseen sekä työyhteisössä toimimisen harjoitteluun. Kun vanki roolissaan hetkisen kulkee toisen makkasiineissa, ottaa itselleen jonkun toisen persoonan, saa hän tilaisuuden nähdä maailman uudessa valossa. Tällaiset kokemukset ovat unelmien rakennusainetta. Potentiaalisilla työnantajilla on mahdollista haastatella teatteriesityksissä esiintyneitä vankeja työllistämis-

tarkoituksissa esitysten jälkeen. Teatteriesitykset toimivat täten rekrytointitilaisuudenomaisina tapahtumina. (Trounstone, 2004)

Psykoanalytikko Sigmund Freudin mukaan kaikki taiteellinen toiminta, kuten elekieli, myytit, sadut, unet ja taide heijastavat tiedostamattomia mielen prosesseja ja ilmentävät tasapainottelua viettielämän ja sivistyksen välillä, sosiaalisen elämän vaatimusten ja paineiden konfliktissa. Freudin mielestä taiteen tekeminen on sublimaatiota, siis sellainen ilmaisukanava, joka antaa mahdollisuuksia ilmentää ja kohdata näitä edellä mainittuja ristiriitoja. Freud vertasi esimerkiksi luovaa kirjailijaa leikkivään lapseen. (Aalto, 2007, 176).

6.1. Taidetta elämän vuoksi

Moniarvoisessa ja -mutkaisessa maailmassa ”paras” taideteos ei välttämättä ole sellainen, jota olisi helppo tai nautinnollista katsoa tai jonka ehdottoman maailmankuvan ja ihmiskäsityksen voisi itse täydellisesti hyväksyä.

Aikana, jolloin kuka tahansa voi olla taiteilija (Oman 1998, 104) ja jolloin taidetta voi olla melkein mikä tahansa ja missä tahansa, ei taiteeseen voi enää sijoittaa pysyviä oikean, hyvän tai edistyksellisen arvostelmia. Hyvän sisältöä koskevasa arvovaihtoehtojen maailmassa moraalisisista ja esteettisistä ongelmista on tullut vuorovaikutuksen, kohtaamisen ja argumentoinnin kysymyksiä (Rantala 2001, 20). Tämän moraalisen hyvän ”suhteellistumisen” voi taiteessa ymmärtää siten, että keskeistä ei enää ole se, miltä teos näyttää tai mikä sen esteettinen arvo tai merkitys on. Tärkeää on se, miten teos puhuttelee, luo suhteita ja kohtaa katsojan. Taideteoksen tulkinta syntyy niistä ajatuksista ja reaktioista, joita se katsojassa herättää. Siksi taiteen vastaanottoon sisältyy väistämättä aineksia, joilla ei ole varsinaisen teoksen kanssa juurikaan tekemistä: ne tulevat katsojan omasta elinpiiristä ja kokemusmaailmasta. (Haapalainen, 2007, 222)

”Maailma, jossa itse haluaisin elää, ei lukitse naisia vankiloihin ja heitä avainta menemään, eikä se perustu laille ” silmä silmästä ja hammas hampaasta ” .

Oman kokemuksen mukaan maailma, jossa vangit voisivat kokea elämänmuutoksen kirjoitetun sanan ja runollisen ilmaisun kauneuden kautta, on mahdollinen. Taide ja luovuus antavat mahdollisuuden surun ja huolen muodonmuutok-

selle. ”Tämä idea ja tunne kohottaa vangin sielun ohi vankilan muurien, vapautteen asti. Se kokemus säilyy sydämessä ikuisesti ”(Trounstein, 2004, 236- 241).

Kuten ohjaaja Hannele Martikainenkin haastattelussa toteaa, taide ei ole terapiaa, mutta jos taide aiheuttaa elämyksen, se on silloin aina terapeutista ja toimii eheyttävänä elementtinä. vankien elämässä, mutta myös yhteiskunnalle on hänen mielestään tärkeää, että vankila-aikana voi saada kokemuksia, jotka valmistavat häntä vapauteen.(Uusi toivo, 2/2009)

Perinteisessä taiteen tekemisessä ja terapiatyöskentelyssä on toki samankaltaisuutta ja yhtäläisyyksiä mutta myös erilaisuutta. Molemmissa tähdätään ajatusten ja tunteiden esiin tulemiseen taiteellisessa muodossa. Terapian luova tuotos syntyy spontaanisti ja usein ”tässä ja nyt” - tilanteessa, kun taas taideteos saattaa kypsyä ja hioutua vähitellen taiteellisessa prosessissa (Aalto, 2007,176).

Entisten naisvankien ryhmä oli hyvin heterogeeninen. Toiset halusivat rakentaa parempaa tulevaisuutta opiskelemalla ja työskentelemällä ja toiset taistelivat vapauden suomia houkutuksia vastaan, välillä onnistuen ja välillä sortuen. Ulkopuolinen ohjailevuus ei heidän ryhmässään toiminut alkuunkaan. Vankila-aikana sääntöjä ja ohjausta on ollut niin paljon, että vapaudessa sitä halutaan viimeiseen asti välttää. Mahdollisuus vaikuttaa omiin asioihinsa ja päättää itse elämästään, on toisaalta pelottava mutta toisaalta äärimmäisen tärkeä ja kallisarvoinen asia.

Teatteriesityksen tuotantoryhmän yhteinen mielipide on, että kulttuuriharrastus ja pitkäjänteinen lopputulokseen tähtäävä kulttuurillinen tekeminen on yhteiskuntaan takaisin integroitumisen kannalta terveellistä ja eheyttävää. Itsetunto-ongelmista kärsivät naisvangit toteavat saaneensa projektista uutta voimaa vapautumistaan ajatellen. Tämän kulttuurillisen kokemuksen saaneet naiset tunsivat itsetuntonsa kohonneen jo nyt vaikka vielä suorittavat rangaistustaan. Paniikkihäiriöistä kärsineet naiset pystyvät toimimaan ulkomaailmassa paremmin ja uskovat kohentuneiden arjentaitojensa jatkuvan elämän loppuun asti.

Tuottaja-assistenttina toiminut vartija, Seppo Kuparinen esittikin mielenkiintoi-

sen näkemyksen asian seurantaan ajatellen. Hän toivoisi, että projektin naisista tehtäisiin tutkimushaastattelu esimerkiksi viiden vuoden päästä. Tällöin naiset olisivat ehtineet käytännössä kokea näytelmässä saatuja elämänhallintaan liittyviä taitojaan.

Lokakuussa 2006 tuli voimaan uusi vankeuslaki, joka edellyttää vangin valmiuksien lisäämistä rikoksettomaan elämäntapaan sekä toisaalta rikosten estämistä vankeusaikana. Valvottuun koevapauteen on asetettu paljon toiveita sekä yksilön yhteiskuntaan sijoittumisen että vankiluvun vähentämisen suhteen. Sen käyttö on lähtenyt käyntiin tasaiseen, joskin melko hitaaseen tahtiin (Oikeusministeriö 2009).

Seppo Kuparisen kanssa käymieni keskustelujen tuloksena, koevapauteen liittyvä kulttuurillinen tekeminen voisi olla hyvä keino saada mielekästä aktiiviteettia viikoittain tapahtuvaan tekemiseen ja samalla ohjaaja voisi toimia vangin ja vankilan välisenä yhteyshenkilönä. Koska jokaiselle vangille tehdään rangaistusajalle suunnitelma, se tehdään myös koevapauteen siirtyvälle. Mikäli vanki on sovelias koevapauteen, hänen kanssaan voidaan miettiä erilaisia arkirutiineja, joissa vankilan valvonta on mukana. Mikäli vangilla itsellään on mielenkiintoa ja halukkuutta kulttuuri- ja taidetoimintaan, sitä voitaisiin sisällyttää hänen ohjelmaansa.

Seppo Kuparisen kokemuksen mukaan Punahilkka ja susien maailman näytelmän toteutuminen oli suurponnistus ennen kaikkea vankilanjohtaja Kaisa Tammi–Moilaselta, sillä rajoitukset ja määräykset vankilan toiminnassa ovat usein joustamattomia ja näytelmän aikaansaamiseksi hänen piti taistella tuulimyllyjä vastaan tosissaan.

”Kevättalvella Rikosseuraamusvirastoon lähtenyt tiedote sai epäilevän, nihkeän ja jokseenkin kauhistuneen vastaanoton. Monet epäilivät että koko toiminta on ”huhuhaata” ja että se ei voi auttaa vankeja pitkässä juoksussa. Vankeinhoidossa on vallalla sellainen piintynyt käsitys, ettei luovalla toiminnalla saavuteta mitään näkyviä tuloksia terapeuttiselta kannalta katsottuna. Organisaation ongelmana voidaan nähdä, ettei uusiin kokeiluihin oikein uskalleta heittäytyä” kertoo Kaisa

Tammi-Moilanen.

Hänen kommenttinsa myötä ymmärsin myös omaan toiminnalliseen projektiin suhtautumisen. Liian usein taide ja kulttuuri yhdistetään hyvin kapea-alaiseen konseptiin. Luova toiminta on kuin ison huvi- ja viihdeteollisuuden pieni siivu, joka on tarkoitettu kertakäyttötavaraksi ja niin muodoin turhake. Taiteen terapeuttinen vaikutus jää huomioimatta. Esityksen jälkeiset kommentit Rikosseuraamusvirastosta olivat kuitenkin rohkaisevia ja varovaisen innostuneita.

6.2. Uudenlainen teatterikokemus

Olen kokenut teatterissakävijä ja teatterialan ammattilainen. En kuitenkaan muista kokeneeni mitään vastaavaa aiemmin teatterissa. Jollakin tavalla tunnelma oli yhtä aikaa odottava, jännittynyt ja samalla havaittavissa oli jonkinlaista lopullisuutta. Onko mahdollista enää koskaan nähdä mitään vastaavaa. Näytelmän juoni ja muu kokonaisuus jäi mielikuvissa jälkeensä taka-alalle. Mieleen jäi voimakkaasti salaperäinen energia joka nostattaa vieläkin ihokarvat pystyyn.

Vaikka näytelmä kaikilta osilta olikin hyvää ja toimivaa harrastajateatteria, sen voima tuli näyttelijöistä, jotka oikeasti antoivat itsestään jotakin. Juuri tämä teki siitä unohtumattoman kokemuksen myös katsojalle. Tiedän etten tuntenut näin yksin, sillä mukana olleen henkilön tunnelmat olivat samat. Yleisön reaktio todisti sen myös. Aplodit jatkuivat pitkään ja naiset haluttiin takaisin lavalle uudestaan ja uudestaan.

Vanajan vankilan Vanajan osasto on ehdottomasti edelläkävijä Suomen vankineuhoidossa projektinsa myötä. ”Jos minä saisin päättää, vankilassa tehtäisiin vielä teatteria”, Kaisa Tammi-Moilanen toteaa, ja jatkaa: ”Upeinta olisi, jos vankilaan voitaisiin perustaa vankilateatteri.”Tukimuotoja pitäisi tutkia ja apurahaläheteet kartoittaa. Vanajalla toiminta voisi muodostua veturiksi koko Suomen vankiloiden kulttuuritoiminnalle.

Kuitenkaan kaikkien produktioiden ei tarvitsisi olla samaa mittaluokkaa Hämeenlinnan Punahilkka-näytelmän kanssa. Kulttuuritoimintaa voitaisiin pitää

vankeinhoidon PR-toimintana ja siten se voi muokata yhteiskunnallista ilmapiiriä siinä miten vangit nähdään. Vangeissa on ihan kaikenlaisia ihmisiä. He voivat olla äitejä, aina jonkun lapsia, tyttäriä ja vain osaksi rikollisia.

Punahilkka-näytelmä oli kaikilla mahdollisilla tavoilla onnistunut esitys. Vaikutukset myös vankeihin itseensä olivat myös merkillepantavia. Kun vanki edes vain hetken voi kokea olevansa jotain muuta kuin vanki, saman arvoinen kuin kuka tahansa teatterin työntekijöistä tai olla yhtä vankilan henkilökunnan kanssa, antaa se uskomattoman paljon eväitä koko elämän varrelle. Hyväksytyksi tulemisen ja tasa-arvoisuuden tunne on niin tärkeää ja niin tarpeellista että soisi vastaavien kokemusten mahdollistamisen kaikille vangeille.”(Kaisa Tammi-Moilanen). Keskustelin naisvankien kanssa hyvin paljon siitä, onko vankilassa turvallista olla oma itsensä ja näyttää tunteitaan. Haastattelut olivat yksilöhaastatteluja, mutta jokainen heistä oli vakuuttunut siitä, että jos paljastat todellisen minäsi, olet vertauskuvallisesti avannut kurkkusi viilletäväksi.

Teatteriprojektin myötä ilmaisulliset harjoitukset ja improvisaatiot antoivat kanavan vaikeiden asioiden käsittelemiselle ilman paljastumisen vaaraa, sillä kaikkien inhimillisten tunteiden ulostulo oli sallittua. Punahilkka ja susien maailmaesitykselle kasvonsa antaneet Taija Rekonen ja Tuula Tick kertovat että näytelmän teko on auttanut arvostamaan omaa itseään ja että tiukka aikataulu viitoitti elämää koko harjoitusperiodin ajan. Taija on pitänyt hyvänä myös sitä, että kyseessä oli selkeä projekti, jossa tähdättiin lopputulokseen eikä tekemisen tarkoitus jäänyt kenellekään epäselväksi. Projekti auttoi niin ikään oppimaan vuorovaikutustaitoja ja palautteen antamista, jatkaa Tuula.

Loppuaplodien räjähtäessä naiset näyttivät hämmentyneiltä, kaikkensa antaneilta ja onnellisilta. Roolit olivat vaihtuneet ja he saivat nähdä itsensä aivan uudessa valossa, oli tapahtunut jotain isoa oikeudenmukaisemman yhteiskunnan puolesta.

Suomen oloissa ainutlaatuisessa pilottihankkeessa kokeiltiin teatterin soveltuvuutta vankien kuntoutusmuotona. Vajaan vuoden työskentelyn jälkeen kaikki mukanaolijat vakuutuivat siitä että hanke onnistui taiteellisesti ja on yhteiskun-

tapoliittisesti merkittävä (Niinimäki, Hämeen Sanomat, 19.5.2009.)

7. MINULLA ON TOIVE

Katselen ikkunasta kuinka syysmyrsky riistää viimeisiä lehtiä puista. Havahdun, kun tajuan että olen koko kesän ja syksyn viettänyt naisvankiasiaa pohdiskellen ja koneelle naputellen. Kesän matkustelin haastatteluissa.

Kohderyhmäni on vaikuttava ja haastava osa meitä suomalaisia ja tästä syystä ajatukseni heistä ei ole heistä päässyt irtaantumaan. On varmasti vaikea hellittää otetta työn valmistuttuakaan. Tutkimukseni aikana koin suuria tunteita ja minua liikuttivat syvästi asiat, joita vankilamaailma opetti. Kohdassa, jolloin ymmärsin että sosiaalinen omatunto voi puuttua joltain ihmiseltä kokonaan, oli kuin olisin törmännyt seinään. Kannattaako sellaisille ihmisille edes tarjota mahdollisuuksia kulttuurillisiin toimintoihin, jotka tähtäävät yhteiskuntaan integroitumiseen? Kulttuurimäärärahojen ollessa niinkin pienet kuin tällä hetkellä ovat, kannattanee tarkkaan arvioida toiminnan kohderyhmät. Tällä tavoin hyöty yhteiskunnalle voidaan maksimoida olettamuksella että itsetunnon hyvä ja sosiaalisilta taidoiltaan pätevä henkilö integroituu takaisin yhteiskuntaan helpommin.

Tunteet olivat välillä siis hyvin ristiriitaisia, sillä aina en voinut uskoa pelkästään ihmisen hyvyyteen tai naisten uhriutumiseen. Ravisuttavat hetket vanginvartijoiden ja muun henkilökunnan haastattelutuokioiden aikana jäivät mieleen kylminä pistoina sielun sopukoihin. Karu totuus on että monille naisillekin vankila on ainoa paikka, jossa he osaavat olla ja elää. Vapaus asettaa haasteet liian korkeiksi ja harvalla naisella on kotona odottamassa hellä ja rakastava puoliso lasten kanssa. Tämä mainittakoon vastakohtana miesvankien tilanteelle vapautumisen koittaessa. Usein vaimoilla on sellainen rooli, että he yrittävät pitää kodin hyvänä ja turvallisena paikkana lapsille elää ja sitä kautta myös koko perheelle. Usein he siinä myös onnistuvat, mutta liian usein rakkaus ei kuitenkaan riitä parantamaan mielenterveydellisiä ongelmia saati päihderiippuvuutta. Vankiloissa istuu henkilöitä, jotka ovat myös ilmeisen tietoisesti valinneet rikollisen elämäntavan. Näitä henkilöitä ohjaa rikollinen identiteetti, joka on vahvasti sidoksissa päihteisiin.

Kaikissa vierailemissani vankiloissa henkilökunta tuntuu osaavalta ja ammattitaitoiselta. Vankeinhoito on suomessa ihan varmasti maailman huippuluokkaa ja henkilöstön panos on selvästi kutsumuksellinen. Lähes kaikilla heillä on sydämessä tilaa tuhlaajapojille ja -tytöille, mutta kuitenkin he eivät katsele omaa työnsänsä vaaleanpunaisen linssien läpi. Realistinen näkökulma ja usko omaan ammattitaitoon on vahva, eikä suotta.

Toivon kuitenkin että opinnäytetyöni voisi nostaa esiin näkökulman, jossa taide ja kulttuuritoiminnalla voisi olla suurempi rooli kuntoutusohjelmia suunniteltaessa. Monen keskittymisvaikeuksista ja muista käytöshäiriöistä kärsivän vangin on lähes mahdoton olla täysipainoisesti mukana luennonomaisissa kuntoutusohjelmissa. Olen saanut kuulla monesta suusta kommentin ettei ”kalvosulkeisista jää mitään mieleen”.

Vaikka Punahilkka-näytelmän ohjaaja Hannele Martikainen heti työnsä alkumetreillä ilmoitti vangeille ettei hän ole heidän terapeuttinsa vaan heidän ohjaajansa, on teatteritoiminnalla ollut terapeuttisia vaikutuksia juuri suuttumuksen hallintaan, keskittymiskyvyn paranemiseen, itse-/ryhmäkurin oppimiseen sekä itsetunnon kohentamiseen. Ilmaisutaidon kaltaisilla, luovuutta oppimisvälineenään käyttävillä kursseilla, vangeilla olisi mahdollisuus patoutuneiden tunteidensa käsittelyyn kehollisen ja äänellisen ilmaisun kautta, jolloin vanki oppii olemaan realistinen itseään ja tulevan vapautumisen vaatimuksia kohtaan.

Toiminnallinen osuus yhdistettynä terapiaan ja fyysiseen kuntoutukseen olisi varmasti hyvä ja toimiva paketti. Vapauteen ei tällöin lähde utopistisia ajatuksia itsestään ja voimistaan omaava henkilö, vaan ihminen, joka on katsellut itseään sisälle ja kohdannut omat heikkoutensa ja omat voimansa realistisesti. Selviämiseen vankila-ajasta ei ole tarvittu kemiallista tai henkistä pakenemistä todellisuudesta.

Tämä on unelma, mutta toivon ettei asiani jäisi vain unelmaksi, sillä suomessa on runsaasti kapasiteettia tällaisten kurssien ja työpajojen toteuttamiseksi. Ammattitaiteilijoita on valmistunut ja valmistuu koko ajan erilaisista taidealan opistoista, monet työttömiksi. Jos vankeinhoito voisi enenevässä määrin suuntautua

kulttuurialan palveluja käyttäväksi organisaatioksi, olisi kunnissa varmasti halukkuutta yhteistyöhön. Kulttuurin saavutettavuuteen kiinnitetään yhä enemmän huomiota ja vankilat voisivat olla entistä enemmän kohderyhmänä tätä asiaa edistettäessä. Taiteen soveltava käyttö on ajankohtainen ja mielenkiintoinen, myös nopeasti kehittyvä kulttuurillinen edistysaskel.

Vapautuvia vankeja ajatellen kuntien sosiaali-, terveys- ja kulttuuripalveluissa voisi yrittää voimien yhdistämistä sekä henkisen että fyysisen kuntoutusohjelman luomiseksi yhteistyössä kriminaalihuollon ja rikosseuraamusviraston kanssa. Yhteistyöesimerkkinä esitän jo mainitsemaani valvottuun koevapauteen liitettävien taide- ja kulttuuritoimintojen osuus viikko-ohjelmia suunniteltaessa. Tähän tarjontaan voitaisiin yhdistää erilaisia yhteiskunnallisesta näkökulmasta katsoen marginaalissa eläviä ihmisiä.

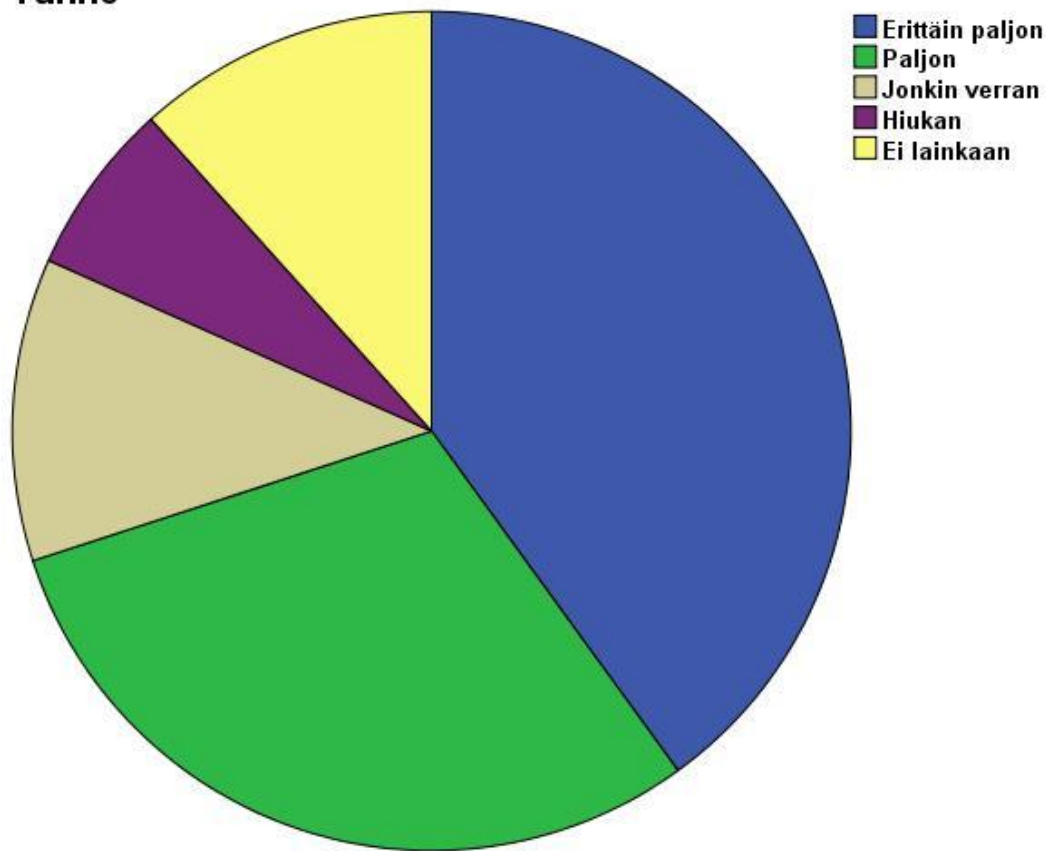
Yhdyn täysin Kaisa Tammi-Moilasen vankilateatterin perustamisideaan. Vaikka Vanajan vankilan teatteriprojektin pitkäaikaisvaikutusten havainnointi jääkin tulevaisuuteen, voidaan jo nyt selvästi todeta positiivista kehitystä naisvangeissa, jotka osallistuivat projektiin. Turun vankilan vartijoiden mielipide vankilaan suunnatuista kulttuuritoiminnoista oli vankila- ja vankiprofiilin vuoksi ymmärrettävästi hiukan epäilevä. Koska vankila toimii Länsi-Suomen täytäntöönpano- ja sijoittajayksikkönä, sinne saapuvat vangit ovat vielä kovin sulkeutuneita omaan itseensä. Turun vankila on usein ensimmäinen paikka, johon tutkintavankeuden jälkeen tullaan; joten opettelu vankilan tavoille ja pyrkimys selviytymiseen, vievät vangin kaiken huomion.

Oheistan kysymyslomakkeeni viimeisen ja tärkeimmän kysymyksen vastaukset.

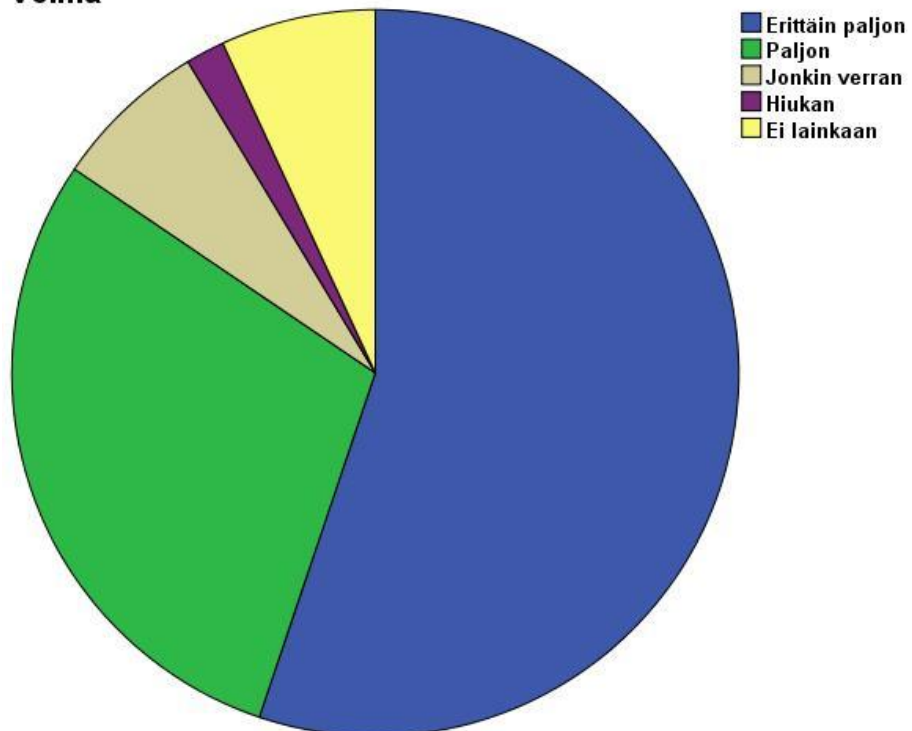
Kysymys kuuluu: Tuntisitko, että ilmaisullinen harrastus tuottaisi jotakin sinulle merkityksellistä?

Auttaisi käsittelemään tunteitani:

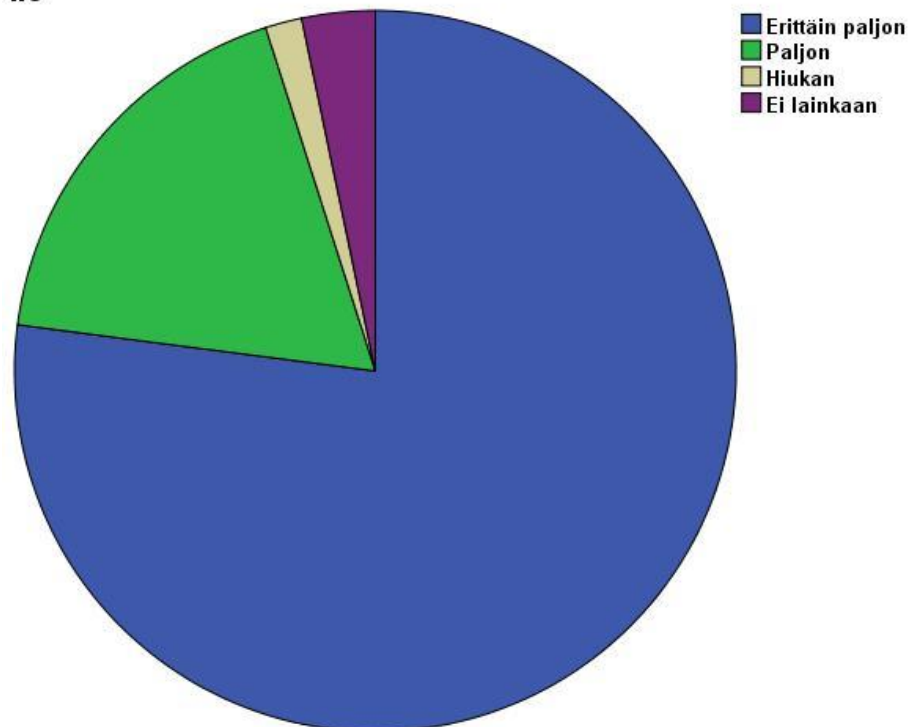
Tunne

Kuvio 6. Kuvan mukaan luovan toiminnan kautta tunteiden käsittely olisi suurimmalla osalle vangeista tärkeää.

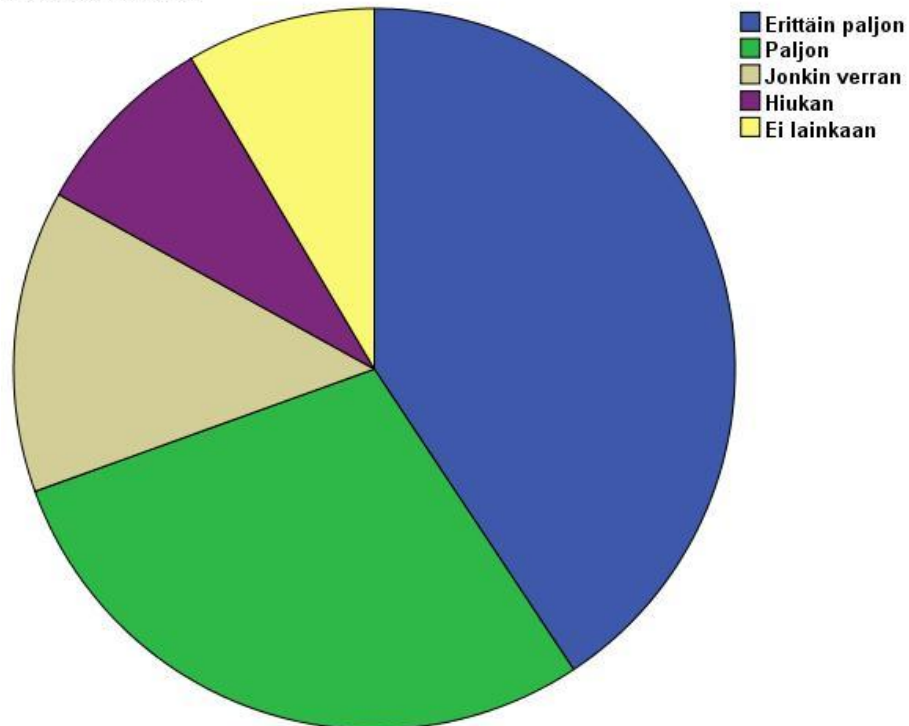
Voima

Kuvio 7. Voimaa antavana elementtinä luova toiminta olisi erittäin merkityksellistä. Varmasti vankiloiden toistensa kaltaisiin päiviin taide- ja kulttuurielementit voisivat tuottaa suurta iloa. Tämä käy ilmi seuraavasta kuviosta.

Ilo

Kuvio 8. Luovan toiminnan iloa tuottava merkitys on suuri.

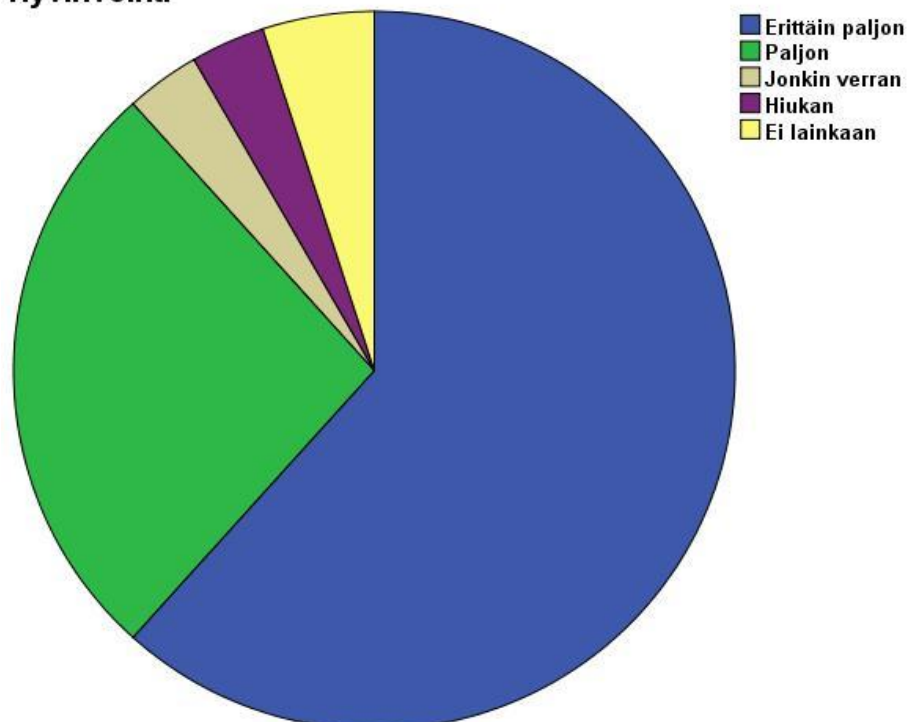
Itsetuntemus

Kuvio 9. Itsetuntemuksen kohottamisen välineenä luovalla toiminnalla olisi erittäin paljon merkitystä. Vankila-aikana naiset ovat joutuneet itsensä kanssa vastakkain, kun on aikaa ajatella ja yrittää koota elämän palasista jotain toimivaa. Kaikki eivät onnistu siinä koskaan, mutta suurin osa naisista ainakin yrittää.

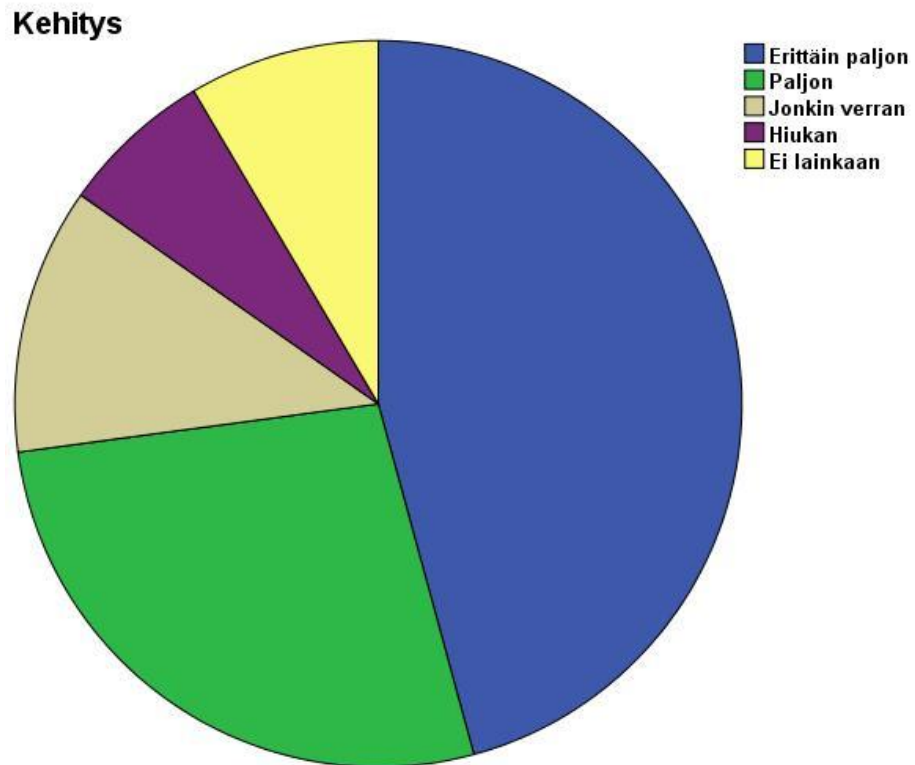
Kuvio 10. Luovan toiminnan merkitys hyvinvointiin.

Hyvinvointi

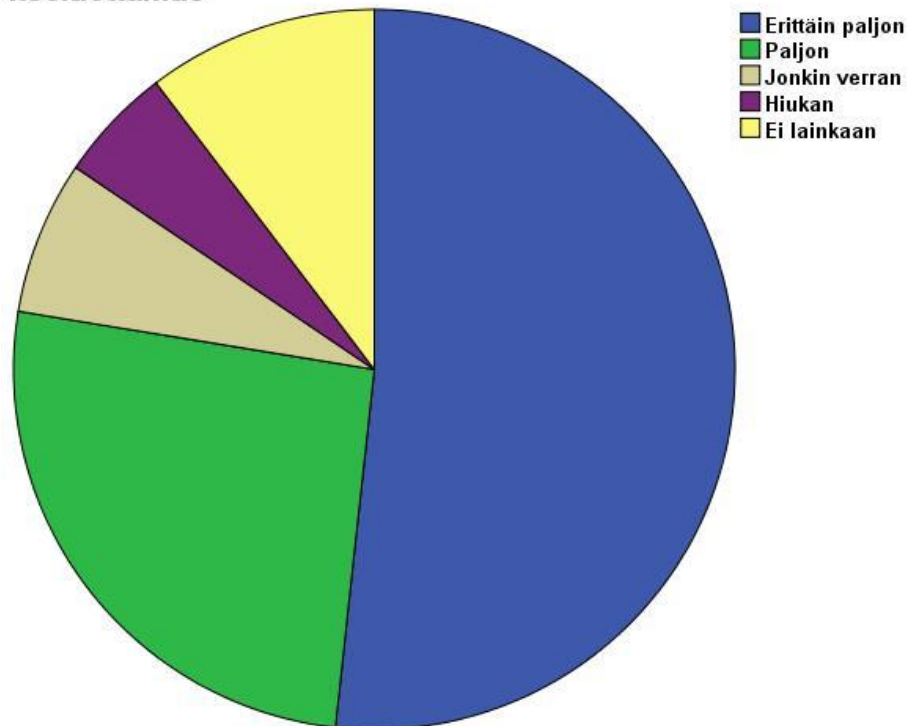
Kaikkien edellisten asioiden summana voidaan olettaa että hyvinvointi lisääntyy.

Kehittyminen toimivan ryhmän jäseneksi on vankien mielestä mahdollista luovan toiminnan avulla. Esimerkiksi ryhmän mahdollisia sisäisiä jännitteitä ei pureta vihalla ja väkivallalla vaan itsehillinnän ja vihanhallinnan keinoin.

Kuvio 11. Kehittyminen yhdessä toimivan ryhmän jäseneksi voi tapahtua luovan toiminnan avulla.

Itseluottamus

Kuvio 12. Itseluottamus kasvattaa hyvinvointia. Kaikki lieveilmiöt, joita luova toiminta tuottaa, edesauttavat ryhmässä toimimisen taitoja, vihanhallintaa, pitkäjänteisyyttä ja vastuullisuutta.

7.1. Suljetuista suljetuin

Kun saavun vankilaan, vastaanotto on kylmä ja kättelystä ei kannata haaveilla. Metallinpaljastimen läpi mennessäni mietin, mahdanko sittenkään päästä läpi. Vartijan tuijotus on kylmä ja käteni tärisivät ottaessani vastaan laukun, johon ylimääräiset tavarani tulee sulloa. Osastoille ei saa viedä mukanaan mitään ylimääräistä, joten kaiken muun joudun jättämään paitsi haastatteluvälineeni. Menen pukuhuoneeseen keventämään laukkuni ja samassa perääni ampaisee labradorinnoutaja vartijan kanssa. He eivät tule tervehtimään tulijaa vaan koira pyrkii havaitsemaan mahdolliset huumeidensalakuljetuspyrkimykseni. Huokaisen helpotuksesta, kun koira lähtee pois, vaikka huumeita en ole koskaan käyttänyt saati kantanut mukani tai kaupitellut. Tunnelma kylmyydessään on vain niin uskomaton, että kaikki epämiellyttävä ja tavatonkin tuntuu mahdolliselta. Tässä tilanteessa mietin, että olisin saattanut voida valita opinnäytetyöni aiheen

hiukan pullantuoksuisemmin.

Turun vankila, entinen Kakola on vieraillemistani vankiloista ehdottomasti kolkoin. Pihalla sijaitsevat urheilukentät on upotettu metrejä maanpinnan alapuolelle betonisiksi bunkkereiksi. Näitä ulkoilutiloja, kävellessäni kohti kirjastoa, näen kaksi ja ne on tarkoitettu erilaisille aktiviteeteille. Toisessa on kuntoiluvälineitä, toisessa taas lentopalloon ja muihin pallopeleihin tarvittavat varusteet. Toisessa ovat miesvangit ulkoilemassa. Ulkoilusta vangille kertoo raikas sää ja ylhäällä sininen taivas. Puita tai mitään vihreää ei näe, ei kerroksiltakaan, vain kaukaisuudessa siintävät puut. Näistä puista vangit voivat seurata vuodenaikojen vaihtelua. Yksi ikkuna, yksi näkymä, ja sekin vain silloin kun ei ole sumua.

Hetken tulen miettineeksi, että tässä ankeudessa on jotain kaunista, pelkkää ja korutonta. Ihan kaikki, ihan totta. En tiedä mikä näihin mietteisiin johti, mutta silloin kun ollaan ytimessä, tuntuu tältä, uskon. Ydin, koruttomuuden ydin, ja riisuttu todellisuus. Vain välttämätön. Näissä olosuhteissa ei ensimmäisenä tule mieleen taiteen voima ja teatteriprojektin myötä suuttumuksenhallintaan vaikuttavat tekijät. Keskustelen kirjastonhoitajien kanssa ja nämä kaksi ystävällistä henkilöä esittelevät minulle nidemäärältään suomen laajinta vankilakirjastoa. Viihdyn heidän seurassaan mainiosti ja jotenkin heistä välittyä kulttuuriystävällisyys ja aito halu parantaa vankien kulttuurinharrastusmahdollisuuksia. Musiikinohjaaja Esa-Pekka Kanninen hoitaa vankeja musiikin avulla. Tämä työ tähtää selviytymiseen ja terapeutti edustaa vangeille vanhemmuutta johon kuuluu rakkaus ja rajat. Eri kohderyhmille räätälöidään erilaiset musiikkiterapiamenetelmät, kuten rentoutumisharjoitukset, puheopetus ja käytöshäiriöiden korjaaminen. Kohderyhminä voivat olla kehitysvammaiset, aivoinfarkti- ja aivovauriopotilaat, narkomaanit ja muut kuntoutusta tarvitsevat vangit.

Musiikkiterapian menetelmiä ovat **kuuntelu**, jossa palautetaan menneitä asioita mieleen ja luodaan mielikuvia. **Keskustelu**, jonka avulla jaetaan kokemuksia ja tehdään terapeutista analyysiä. **Rentoutus**, jolloin matkustetaan mielikuvissa ja löydetään oman mielen maisemat. **Yhdessä musisointi**, joka parantaa vuorovaikutustaitoja, kommunikaatiota, sosiaalisia taitoja ja rakenteiden hahmottamista. **Instrumentin hallintaa**, joka lisää kehon toiminnan integrointia, kehon

kuvaa ja aivopuoliskojen yhteistoimintaa. **Laulaminen**, joka on itsensä ilmaismista paljaimmillaan. **Improvisointi**, jossa rima lasketaan alas, vapaudutaan ja heittäydytään. **Ääniaaltoterapia**, syvälaulua ADHD -vangeille sekä narkomaneille. Musiikki puhuu suoraan ihmisen tiedostamattomalle ajattelun alueelle ja musiikin avulla voi päästä nopeasti syvälle, jolloin varovaisuus on tärkeää. Musiikki tuo mieleen muistoja, henkilöitä, tapahtumia ja vaikeitakin elämän vaihteita, se koskettaa ja liikuttaa, voi saada aikaan oivalluksen ja sitä kautta muutoksen. Musiikilla voi myös peittää ja siihen voi paeta. Musiikki kertoo tarinan johon kuulija luo merkityksen (Esa-Pekka Kanninen).

Lähtiessäni vankilasta, mieleni oli hyvä.

Jostain nenääni tulee tuoreen pullan tuoksu.

LÄHTEET

Aalto S. 2007, Luovuusterapiat hoitomuotona, teoksessa Bardy, M., Haapalainen R., Isotalo M, Korhonen P. Like / Kiasma: (toim. Helsinki) Taide keskellä elämää 173 -178.

Galtung, J. 1958. Theories of Conflict. New York: Department of Sociology, Columbia University.

Haapalainen, R. 2007, Taidetta elämän vuoksi teoksessa Bardy, M., Haapalainen R., Isotalo M, Korhonen P. Like / Kiasma: (toim. Helsinki) Taide keskellä elämää, 22-226.

Holm, A. 1995. Mielenterveysongelmat ja erityisliikunta. Teoksessa Lintunen T. Koivumäki K., Säilä H. (toim.) Jalka polkee mieli notkee. Liikunta mielenterveyden tukena. Helsinki:Tammisaaren Kirjapaino Oy.

Keränen E., Nissinen P., Saarnio T. ja Salminen M. 2001. Sosiaalialan työn uudet ulottuvuudet. Vantaa: Tammi.

Kelovesi T. 2007 Sosiaalityön Pro Gradu, Tampereen yliopisto.

Kitti, T. 1999. Muistiinpanoja tanssin itsenäisyydestä. Teoksessa Pakkanen P., Parviainen J., Rouhiainen L., Tudeer A. (toim.) 1999. Askelmerkkejä tanssin historiasta, ruumiista ja sukupuolesta. Tanssitutkimuksen vuosikirja 3/1999. Lönnberg: Taiteen keskustoimikunta.

Koivunen H., & Marsio L., Kulttuurikaanon ja kulttuuripolitiikan eetos julkaisussa Reilu kulttuuri? Kulttuuripolitiikan eettinen ulottuvuus ja kulttuuriset oikeudet, OPM 2006.

Köngäs M. 2000. Vankeus miehen elämänselityksessä. Acta universitatis Lapponiensis 36.

Laki rikoslain muuttamisesta 23.9.2005/780, 2 c luku, 8 §8 (23.9.2005/780)

Merleau-Ponty, M., 1993/1964: L'OEil et l'Esprit. Paris: Gallimard.

Niinimäki P-L. Punahilkka ei pelkää enää, Hämeen Sanomat, 19.5.2009.

Novitsky, N., Ahmavaara, S. 1989, Sosiodraama. Kokeilu vankeinhoidonkoulutuksessa. Helsinki:Vankeinhoidon koulutuskeskus.

OPM= Opetusministeriö 2006: Taiteen ja kulttuurin saavutettavuus

http://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut/2006/taiteen_ ja_kulttuurin_saavutettavuus_opetusministerion_toimenpid. Avattu 14.10.2009.

OPM= Opetusministeriö 2008:Kulttuurin ja hyvinvoinnin välisistä yhteyksistä

<http://>

www.minedu.fi/OPM/julkaisut/kulttuuri/2008/kulttuurin_ ja_hyvinvoinnin_valisista_yhteyksista avattu 25.10.2009

www.rikosseuraamusvirasto.fi/45036.htm avattu 21.10.2009

Polanyi, M., 1958: Personal Knowledge. Towards a Post-Critical Philosophy. Chicago: The University of Chicago Press.

Strandén P. Tarinaa omasta elämästä, Vanajan naisvangit tekivät itsensä näköisen Punahilkan, Uusi toivo 2/2009.

Trounstein J. 2004 Shakespeare behind Bars, Michigan: University of Michigan Press.

Valkonen T. Socioeconomic inequalities in cardiovascular disease mortality. An international study. European Heart Journal 2000;21:1141-1151.

LIITTEET

Liite 1a: 1 Tutkimuslupahakemus

Liite 1b: Rikosseuraamusviraston 1. päätös: Tutkimuslupa

Liite 2a: Täydentävä tutkimuslupahakemus

Liite 2b: Rikosseuraamusviraston 2. päätös: Täydentävä tutkimuslupahakemus

Liite 3: Ilmoitus vankiluvuista 16. päivänä tammikuuta 2009

Liite 4: Ilmoitus vangeille tutkimukseen osallistumisesta

Liite 5: Kyselylomake vangeille

Liite 6: Vankeinhoitolain uudistus 1.10.2006, uusi vankeuslaki